

NAZOR: VELI JOŽE

»DOBRA KNJIGA« — LEKTIRA
ZA VI RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

UREDNIK
AS JA PETROVIC

IRO »SKOLSKA KNJIGA«, ZAGREB

VLADIMIR NAZOR

VELI JOŽE

PRIREDIO
LJUDEVIT KRAJACIC

XVII izdanje

ZAGREB 1983

**Stručni recenzent
Angelina Nadinć**

**Ilustrirala
Milena Lah**

**Nacrt za naslovnu stranu
Boris Dogan**

1876—1949

Vladimir Nazor pripada među najplodnije i najistaknutije hrvatske pjesnike i pripovjedače. On pjeva lirске i epske pjesme, balade i romance; piše priče za djecu i omladinu, dječje igrokaze po motivima narodnih priča i romane za odrasle.

Rodio se 30. svibnja 1876. godine u mjestancu Postirama na otoku Braču. Do svoje pete godine Vladimir Nazor živio je u roditeljskom domu u mjestu rođenja, koje je toliko volio i odmila ga nazivao — gradićem »na žalu širokoga morskog kanala«. Taj svoj »gradić« pjesnik je u jednoj autobiografskoj pripovijesti ocrtao ovako: »Pred njime more s jedrenjacima i parobrodima koji prolaze, a da ponajviše i ne ulaze u pristanište; s one strane uvijek modre vode ljubičasto kopno s dugom gorskom kosom; za gradićem krševit kraj ostrvski našaran zelenilom vlnograda i maslina.«

Kad je Vladimir Nazor navršio petu godinu, otac mu preseli s čitavom porodicom iz Postira u svoj zavičaj, u Velo Selo na Braču. Tu naš pjesnik svrši osnovnu školu, pa potom pođe u gimnaziju u Split. Prvi mu se dani pohađanja gimnazije usjekoše u sjećanje. Dokazuje to jasno autobiografska pripovijetka »U magarećoj klupi«. U njoj, pjesnik živo ocrtava četvoricu svojih profesora. Bili su »birokrate, austrijski puzavci, okrutnici« koji nisu imali gotovo nimalo osjećanja ni razumijevanja za omladinu.

Kad je završio gimnaziju, otišao je u Graz (Austrija) i tamo studirao prirodne nauke. Nije neobično da je odabran upravo taj predmet, kad se zna da je od najranije mladosti volio prirodu i najradije u njoj sanjario. Majka opet, zabrinuta za nj zbog takve ćudi i vladanja, često bi tjeskobno

govorila... Čudno vam je to dijete. Sve hoće da vidi i da dozna. I ne igra se bezbrižno kao druga djeca«. Nazor je i u kasnijem životu ostao povučen od društva, prijatelj samotovanja i neprestano udubljen u misli i snove.

Nakon svršenih nauka u Grazu vratio se u Hrvatsku i službovao kao profesor u gimnazijama u Splitu, Zadru, Pazinu; u učiteljskim školama u Pazinu, Kopru i Kastvu (tu i kao ravnatelj), pa u Zagrebu u Učiteljskoj školi. Zatim postaje upravitelj Dječjeg doma u Crikvenici, pa upravitelj Ženske realne gimnazije u Sušaku, a onda je ponovo dodijeljen za upravitelja Dječjeg doma u Crikvenici. Tu je dočekaio umirovljenje i zatim preselio u Zagreb.

U Zagrebu se sav predao književnom radu. Krajem 1942. zajedno s pjesnikom Ivanom Goranom Kovačićem otišao je preko takozvane »ničije zemlje« kod Pisarovine na oslobođeno područje. Prijelaz preko Kupe opjevao je u snažnoj pjesmi Čamac na Kupi. U partizanima radi neumorno i perom i plamenim govorima. Iako već u godinama, podnosi strpljivo i uporno goleme napore: povlačenje pred neprijateljem preko gora i vrleti. Ne smetaju ga kiše, mećave, snijeg. Gotovo je stalno među borcima; kao govornik i pjesnik bodri i diže klonule i umorne. Tada su nastale njegove snažne patriotske pjesme: Pjesme partizanke, Legende o drugu Titu i proza: dnevnik S partizanima, Kurir hoda itd.

Poslije oslobođenja naše zemlje Nazor je sve do svoje smrti vršio dužnost predsjednika Prezidijuma Sabora NRH. Umro je 19. lipnja 1949. i svečano sahranjen na zagrebačkom groblju Mirogoju.

Vladimir Nazor je čitav svoj život posvetio književnom stvaranju. Još kao gimnazijalac prevodi djela naših istaknutih pjesnika na talijanski jezik i tiska svoje originalne pjesme, a kao zreoo književnik, uz golem izvoran rad, prevodi s njemačkog Heinea [Hajne], Goethea [Gete] i nekoliko pjevanja iz Danteovih djela Raj i Pakao. Prevodi i s engleskoga.

Vladimir Nazor, kako to utvrđuje dr Antun Barac, »ušao je u književnost s motivima iz grčke i slavenske mitologije, imao je smisla za prirodu, veliča zdravlje i fizičku snagu, ima životnog veselja«. A u to vrijeme, kad izlaze prvi književni radovi Nazorovi u njegovoj nakladi i o njegovu trošku (Slavenske legende, Zivana), pjesme protkane takvim motivima nisu bile pristupačne širokim slojevima niti ih je literarna kritika tadašnjeg vremena objektivno razmotrila.

Zbog toga se Nazor i sporo uspinjao do književničkog priznanja (nakon izdanja knjige pjesama »Lirika« — 1910. god. — kritika mu je priznala prvo mjesto među suvremenim hrvatskim liricima), ali je već od početka, a osobito kasnije, snažno utjecao na omladinu, naročito kad je, poslije balkanskog rata godine 1913, njome ovladao nacionalni zanos.

Bogato je Nazorovo književničko stvaranje, pjesničko više negoli prozno. Jedva bi se mogla s obzirom na prostor u ovoj knjizi navesti sva njegova djela izdana u zasebnim knjigama. Navest ćemo samo najvažnija kronološkim redom:

Slavenske legende (pjesme); Zivana (mitski epos u 10 pjevanja); Knjiga o kraljevima hrvatskijem — izdano pod pseudonimom Vladimir Primorski; Krvava košulja; Lirika (pjesme); Krvavi dani (proza); Hrvatski kraljevi (pjesme — soneti); Veli Jože (proza); Nove pjesme (stihovi); Istarske priče (proza); Intima (pjesme); Pjesni ljubene; Medvjed Brundo (životinjski ep); Utva Zlatokрила (ep); Stoimena (priče); Pabirci (pjesme); Arkun (proza); Tri priče za djecu (proza); Niza od koralja (pjesme); Priče iz djetinjstva (proza); Sarko (proza); Priče s ostrva, iz grada i sa planine (proza); Dedek Kajbumščak (novo pričanje o drevnom krapinskom čovjeku), dječji igrokazi u stihovima: Crvenkapica, Ivica i Marica, a nakon oslobođenja, pored već navedenih djela izdanih poslije oslobođenja, izašle su knjige: Pionir Grujo, Pepeljuga (igrokaz za djecu u stihovima) i Gubavac (proza).

Vladimir Nazor kao direktor učiteljske škole i kasnije upravitelj Dječjeg doma sastavlja čitanke za istarske osnovne škole, potom u zagrebačkim izdanjima čitanke za osnovne škole i gimnazije u Hrvatskoj. Pored svega bogatog rada u području lijepe knjige on surađuje i u listovima za djecu i omladinu: Smilju, Mladosti, Omladini, Mladom Hrvatu, Mladom Istraninu.

Kad sve to znamo, onda možemo ocijeniti ne samo svestranost njegova književnoga rada nego i golemu vrijednost njegova prinosa našoj književnosti, koliko za odrasle, toliko i za djecu i omladinu.

VELI JOŽE

I

Bilo je davno kad su ono providur Barbabianka i šjor Zuane Dalla Zonta, proto arsenala u Mlecima i kapetan motovunske šume, išli po mletačkoj Istri da označe vapnom cerove koji će se oboriti i prevesti u Mletke.

Ljetno je sunce vraški žeglo ispod Motovuna. U šumi ni povjetarca. Gore na brijegu bijelio se grad, opasan zidinom i zaštićen kulom.

Providur i proto, umoreni od lutanja po šumama, htjeli su upravo svrnuti na cestu što je vodila u grad, kad magare, na kome je Barbabianka gotovo drijemao, stade najedanput kao ukopano, pa pruži vrat, raširi nozdrve i izbulji oči u stog sijena pokraj neke daščare.

— Žu! — krikne proto i udari nogom osla.

Magare skoči; providur se trgne.

providur (talij.) — mletački viši činovnik

šjor (od signore; čitaj — sinjore — talij.) gospodin, gospodar, gazda

proto — graditelj, nelmar

arsenal — spremište za oružje, oružana

motovunska šuma — većinom crnogorična šuma oko Motovuna, gradića nedaleko od Pazina

Mletačka Istra — onaj dio Istre, većinom zapadni, što su ga okupirali Mlečani već početkom 9. stoljeća. Hrvati i Slovenci vodili su teške borbe protiv Mlečana u tim krajevima već u 12. stoljeću.

cer — bjelogorično drvo, daje dobro ogrjevno drvo, ali kao građa nije za upotrebu

— Koliko smo ih dosad u ovom kraju? — zapita Barbabianka.

— Sedam hiljada trideset i četiri.

— Što veliš? Dosta ih je.

— I previše! Ljudi će se tužiti.

— Ništa zato! Nek bude sedam hiljada trideset i pet, pa onda: basta! Još jedan, dakle.

— Eto, taj uz cestu.

— Ne! Gle stabla uz onu daščaru, to ti je cer! Pamti: neka budu za me. Grijat će me ove zime u Kopru.

I protu ne preosta drugo, nego potrčati za magaracem, koji zatrusa prema daščari ošinit providurovom palicom i razdragan mirisom sijena.

Životinja pobrza k plastu.

— Daj vapno i metlicu! — reče Barbabianka sjahav s osla. — Da ne zaboraviš da je moj, našarat ću na deblu svoj grb.

Proto pruži posudu, providur umoči metlu i poče udarati znak. Barbabianka ne bijaše još gotov kad nešto zašušnu. Začu se kako grane pucaju. Pomole se dvije ručetine; magarac poleti uvis, strmeknu niz deblo i ljosnu o zemlju pred providurovim nogama.

— Dio santo!

Pokraj stoga, s kojega magarac istrgnu nekoliko rukoveti sijena pa ga zbog toga propast snađe, stajao je magarčev ubilac, kmet Jože iz sela Branenci, i gledao mrko u providura. jOrijaš, jak kao bik, kuštrave glave,

**Koliko smo ih dosad... — Koliko smo dosad posjekli ce-
rova ...**

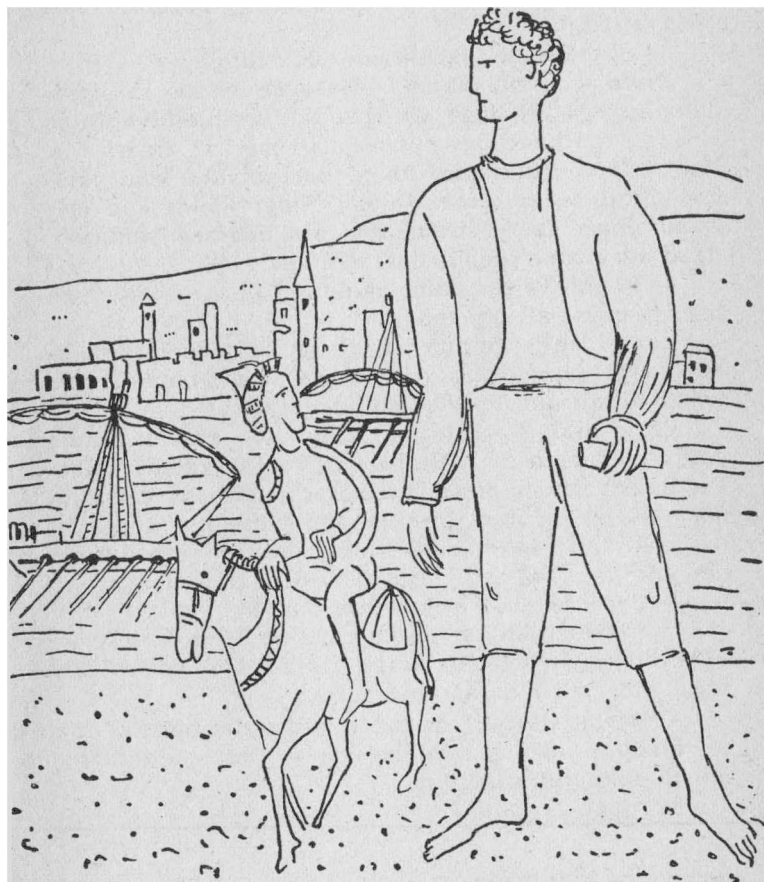
basta (talij.) — dosta

**Kopar (talij.) — (Capodistria, čitaj: Kapodistrija) grad u Slo-
venskom primorju. Do godine 1825. Kopar je ležao na oto-
čiću Kopru nedaleko od kopna, pa ga s kopnom vezao
pokretni most. Danas je grad Kopar zapravo poluotok.**

zatrusa — tromo potrči

strmeknu se — strmoglavi se, pade naglavce

. Dio santo! (talij.) — Sveti bože!

razdrta odijela i prašan, buljio je u Mlečića i kezio zube nalik na kudronju koji ne da na gospodarevo, ali i ne srče preko plota. Barbabianka se tresao kao šiba; noge mu se bijahu skamenile u krvi što je poginulu oslu tekla iz ustiju.

— Šjor Zuane! Raznijet će me, Aiuto!

Proto je mirno stajao i uživao. Osvećivao se providuru, koji ga već dugo sili da se za njim pješke vuče po kršu, da mu kao sluga nosi vapno i metlu i timari osla. Najviše je protu ljutilo što je Barbabianka sam odlučivao koji će se cerovi posjeći. Stoprv onda kad šjor Zuane opazi da je strah providura dobroano izmučio i da su mu i usne probljedile, reče mu:

— Plemeniti gospodine, latite se palice i ošinite toga bezobraznika, ali pošteno.

Barbabianka zadrhta još jače jer se ljudeskara maku i poče drmati plastovim kocem kao da namjerava poklopiti sijenom i providura i poginula osla.

Proto priđe Barbabianki, turnu mu palicu u ruku i gurnu ga prema divu. Barbabianka je cvokotao zubima kao usred zime i, posve iznemogao puštao da ga proto gura. Ali začas stara krepost plemenitih mu pređa, ili možda trenutačna omama straha, ohrabri providurovu desnu koja se dignu i jedva ošinu diva po bedrima.

— Jače, jače! — kriknu šjor Zuane.

I providuru koji se znojio kao škropljena žerava, ne bi bilo u onoj srdžbi ili strahu nikada dodijalo to šibanje da mu palica doskora ne puknu.

— Dosta! Ukrotili ste ga! — viknu mu proto.

I zbilja, Jože iz sela Branenci stajaše pred providurom pokunjen i umiljat.

— Čudno, per dio!

kudronja — kudrav pas

**Aiuto! (talij. čitaj: ajuto!) — U pomoći
per dio (talij.) — zaboga, pobogu**

— Jože, klekni i poljubi skute gospodinu! To je naš gospodar! — viknu proto.

I onaj div debelih nožurina, golemih šaka, koji je branio svoje sijeno od magaraca hvatajući ih za rep i bacajući ih o cerove grane, pognu se i kleknu pred niskim providurom.

— Homo speluncae! — šanu Barbabianka.

— Ščavonac! — reče Zuane. — Magarac dirnuo u njegov plast, a vi u njegov cer, pa se pomamio. Da ga ne udariste, bio bi lupnuo s vama o pećinu, bacio vas u oblake. Oh, taj glupi magarac. Da je on njega prije kopitom u noge, čovjek bi bio uzmakao i sijeno bi bilo magarčevo.

Težak još uvijek klečашe. Na njegovu licu viđao se izražaj ukroćene životinje. Utrnu u oku plamen; sad je pokornost izbijala iz zelenkaste zjenice i iz borića okolo usana, iza kojih su virili veliki zubi.

Proto namignu gorostasu neka ustane; povede ga pred cer i reče mu:

— Gospodar je našarao na tvome stablu sveto slovo, i cer je sada njegov. Čuvaj ga kao oko u glavi. Kad pane prvi dažd, da si ga oborio i ponio dolje na rijeku gdje krcaju drva. Ali ti si smaknuo magarca, a gospodareve su noge umorne. Ponesi ga gore u grad pa onda ... u šumu! Na posao!

— Ne! — krikne providur. — Radije ću pješke.

— Ali, magnifice, vi biste uvrijedili našega Jožu! — reče proto, koji je svakako htio da mu opet utjera malo straha u kosti.

homo speluncae (latin., čitaj: homo spelunke) — spiljski čovjek, divljak

ščavonac (talij. od schiavo; čitaj: skjavo) — rob, sluga; tako su Mlečani podrugljivo nazivali istarske Hrvate i Slovence

magnifice (latin. od magnificus — čitaj: magnifikus) — uzvišeni, preuzvišeni; tako su u bivšoj Austro-Ugarskoj Monarhiji oslovljavali visoke državne i crkvene činovnike i dostojanstvenike.

Providur se nećkao i izvinjavao, ali na protov mig pograbi ga Jože ručetinama, posadi ga na svoj lijevi lakat.

— Sretan vam put i do viđenja! — krikne Zuane i nestade ga u šumicu.

Providur Lodoviko Barbabianka čučao je u Jožinu krilu kao ptice što ga je dijete diglo iz gnijezda. Činilo mu se da lebdi na zvoniku pod kojim šumore šume, mrmore vode, šuščaju usjevi. Ali providur nije sada imao volje da to gleda i sluša: zabrinut promatraše gorostasovo lice, čvrst mu vrat obao kao deblo mlada hrasta i razgaljena, runjava prsa nalik na pećinu na koju se uhvatila mahovina. Promatrao je pleter bora okolo očiju i ustiju ščavonskog diva i uvjeravao se da — sve što je veliko — ne smije čovjek gledati previše izbliza. Osjećao je da je u njemu strah mnogo manji jer je već otkrivao na onome golom licu ne samo izraz pokornosti nego i stradanja što ga je Mlečić uvijek vidao na licu istarskih kmetova. To ga je opažanje umirivalo i uvjeravalo da će uskoro i on moći izderati se grubo na gorostasa. Bojao se jedino onih zuba u Jožinim čeljustima, kojima ga je div mogao zdrobiti kao crvljiv orah na prvi podražaj gladi.

— Dobro, Jože, jesi li možda gladan?

— Sam, gospodine!

— A tko te hrani!

— Eh, oni iz grada, kad jim dopeljam drva i kamike; pa oni va šumi, kad kopam ćeli dan i cepam debla, i les stavljam na kupe. A daju čagod i mornari

sam, gospodine (istarsko narječje) — jesam, gospodine

jim (istarsko narječje) — im, njima

kamik — kamen

va šumi — u šumi

les — drvo, deblo

čagod (čakav. narječje) — štogod

kad jim vučem barke po reki. Daju, ali malo, i sve proklinju. Teško je s njim ishajat — eh, gospoda!

— A imaš li što svoga?

— Imam onu strešnicu i oni cer. Ali preko zime strešnica je za krave naših kanoniki, a cer je sada vaš. Posadit ću nov.

— Pa što će ti mlado stablo?

— Narast će, gospodine! Ono je već treći pred mojom hišom.

— Per dio! Koliko ti je godina?

— Govore tristo, ali mi se vidi da jih je i više jer je preko tristo žulji na mojem dlanu i preko tristo trni va mojih nogah.

— Trista godina! I ti se mnogo toga spominješ?

— Slabo se čega spominjem. Znam samo da je jedanput sve drugačije bilo — drugačije, a i čuda ljepše. Spominjem se da sam još otrok prišal u ovi kraj, i da je moj otac pomagao zidati grad na gori; i da smo va njem bivali. Pa je i za neko vreme bilo svim dobro, nam velim, dokler smo bili sami.

— Zar su i ostali bili jaki kao i ti?

— Nego da su. Onda je sve lepše, sve veće bilo: i plug, i volti. I bilo je grđih zveri va gori, a mi smo jih lovili. Bilo je velikih kamiki na polju, a mi smo jih nosili na breg, na plećih da ozidamo kaštel; i bilo je još mnogo toga i pripetilo se je čuda stvari. Bilo nas

Ishajat — Izlaziti, doći nečemu ili nekome na kraj

strešnica — staja

hiša — kuća

tristo žulji — trista žuljeva

čuda ljepše — mnogo ljepše

otrok — dijete

prišal — došao

va njemu bivali — stanovali (boravili) u njemu

grđih zveri — strašnih životinja, strašne zvjeradi

kaštel — tvrđavica, dvorac opasan poput tvrđave visokim zidinama

pripetilo se — dogodilo se

je jedanput veli broj va ovom kraju, a sada sam sam.
Drugoga se više ne spominjem.

Barbabanika ga slušaše i promatraše mišice na vratu i na laktovima orijaševim. Gledao je kako se ona prsa dižu i spuštaju i mislio što sve ne bi postigli njegovi zemljaci kad bi imali svuda takve radnike i vojnike; kad bi oni sami takvi bili. A kako bi to krasno bilo kad bi se providur vratio u Mletke vodeći za uzicu Jožu kao kakva psa! Potamnio bi Barbabanika s Velim Jožom svu slavu onih providura koji se vraćaju s dalekog Istoka i Juga vodeći sa sobom u Mletke čudne sluge: afričke crnce i Arape, da se njima diče.

— Jože, hoćeš li sa mnom u Mletke?

— A kada?

— Tamo do osam mjeseci. Što veliš? Ne bi se, vjeruj, pokajao. Dođi k meni u Kopar.

— Hm! — zagunđa div i spusti providura na motovunsku zidinu.

Motovunske su ulice vrvjele oružanim pukom. Veliko zvono na kuli lupalo je kao bijesno, zvalo na trg ina zidine, a glavare gradske na vijećanje.

— Eto Jo-že! Eto Jo-že! — klopotalo je zvono. Grad se cijeli dignu da odbije gorostasa kojemu su pred tri dana neki građani poručili da ne smije više u Motovun jer je on dužan rabotati i nadalje na polju i u šumi za motovunsku općinu, a da ne prima za to svake subote pečena vola. »Tok! Tok! Subota je, a Veli Jože dolazi« — lupalo je zvono, i gomile građana srtahu na zidinu zvekećući oružjem. Veljom lupom zatvoriše se vrata

veli broj — velik broj

Potamnio bi... slavu onih providura ... — Mlečani, upravljači različitih okupiranih krajeva ili kolonija na Dalekom istoku, kad bi se vraćali u Mletke, obično su sa sobom dovodili starosjedloce takvih kolonija kao svoje roblje i poslugu, pa se time naročito ponosili.

rabotati — ići na tlaku

veljom lupom — velikom bukom

na kapiji gradskoj, iako su neki tvrdili da je taj trud uzaludan jer Joži, ako mu se baš ushtije, neće biti teško prekoračiti bedeme gradske. Građani su motovunski dobro znali kakav je dobričina Veli Jože iz sela Branenci. Ne treba da se baš ozbiljno prestraši ako mu danas prvi put zatvaraju vrata pred nosom i dočekuju ga naoružani do zuba kao da je kmet kakav hajdučina. Ali, neka i Jože jednom vidi kako Motovunjani nisu samo trgovčići i kramari, kako to neki vele, nego također i viteški građani.

Veliko je bilo čudo Motovunjana kadno ugledaše gdje Veli Jože polaže na zidinu plemenitoga gospodara Lodovika Barbabianku. Podeštat, kancelir, arhivar, karmarleno i ostala kita dotrčaše da se poklone providuru. Zvono udari u slavu, a narod nabode kape na vrh helebarda, koje dignuše uvis kličući: Viva! — U trijumfu povedoše Barbabianku u vijećnicu, te građanstvo pohrli opet na zidinu da tu čeka odluku vijeća i bdi nad Jožom, koga bi gladan želudac mogao još i na ludost prisiliti.

kapija (turska riječ) — velika ulazna vrata što vode u

dvorište i kroz koja se uvoze ili izvoze teretna kola

kramar (njemačka riječ) — trgovčić koji obično sajmenim

danima dovozi svoju robu na prodaju

podeštat (talij. podesta) — gradski načelnik, u Istri nekoć

glavni namještenik Mletačke Republike

kanćelir (latin.) — šef države, gradske ili općinske kance-

larije

arhivar (grčki) — čuvar državnih, gradskih, općinskih doku-

menata

kamarlengo (talij.) — činovnik u Mlečana koji rukovodi

blagajnom općine ili komune

helebarda (njemački) — sjekira na šiljatu kolju; oružje što

se upotrebljava u srednjem vijeku. Naročito su njime

bile naoružane straže i noćobdije.

Viva! (talij.) — Živio!

povesti mekoga u trijumfu — povesti ga u slavlju, u go-

temu oduševljenju kroz grad, mjesto

U gradskoj vijećnici otvori podeštat sjednicu slavo-
spjevom mletačkom duždu i laviću sv. Marka, tome
simbolu neoborive moći Serenissime. Pljesak zaori dvo-
ranom kada govornik stane čestitati providuru za nje-
govo junaštvo: ukrotio je diva i dao se prenijeti u grad
od te zvijeri upravo onda kad se Motovun spremao da
odbije oružanom rukom drskogora goropadnika. Povlađi-
vanje i ushit pričinise se Barbabianki tako iskreni da
se gotovo sam uvjeri kako ga majka rodi junakom, te
se uspravi još veličanstvenije u svome naslonjaču. Nije
šala! Ući u Motovun, ali u naručju orijaša protiv kojega
ustaje čitav grad uz lupu zvona i uza zveket oružja.
Div je gutao volove i gađao cerove krošnje magarcima
— oh, da mu je jednom proći preko Markova trga u
Mlecima u krilu toga giganta! »Oni ga mrze jer ga se
boje; meni se ipak pričinja krotak kao janje. To znači
da sam ja osobit čovjek«, mislio je Barbabianka i gle-
dao svisoka na ove obične smrtnike.

Podeštat je uza to **vodilo** dalje **vijećanje**. Radilo se o
tome kako da se jednom obuzda kmet Joža. Podeštat
reče kako od jedno dvjesta godina vlada običaj da grad
Motovun zalaže svake subote diva pečenim volom. Gra-
đanstvo zahtijeva da se taj običaj ukine, a gorostas neće
da popusti od svoga tobožnjeg prava. Zadaća je zbora
riješiti to pitanje da ne bude smutnije u gradu. To kaza
podeštat, i vijećanje započe. Ma koliko se patriciji silili
da budu mirni i trijezni, mnijenja se sve više kosila,

dužd mletački — vrhovni glavar mletačke države
lavić sv. Marka — u grbu Mletačke Republike ucrtan je lav
kao znak sile, snage

simbol (grčki) — oznaka, obilježje

serenissimus (latin.) — presvijetli, preuzvišeni, oznaka vla-
dara gospodara zemlje u feudalno doba. Mletačka Repu-
blika nazivala se i »Serenissima republica Venezia« (či-
taj: Serenissima republika Venecija),

patricij (latin.) — plemić; onaj koji se rodio u plemićkoj
porodici

mnijenje — mišljenje

rasprava je postajala sve strastvenija, glasovi sve reskiji, galama sve veća. Kančelir je govorio kako je s arhivom premetnuo sve stare spise, a da nije našao ni retka iz kojega bi izlazilo to tobožnje pravo kmeta Jože. Konzervator, taj budni čuvar motovunskih zakona, tvrdio je da sva ta rasprava malo vrijedi, pače vrijeda gradske štatute: za kmeta nema prava; njemu je samo nositi desetinu i rabotati. Suci su tvrdili da je taj običaj ruglo i sramota; kmet je Jože silnik, koji je udario harač na grad. Jednoga će dana udariti div nov porez: na svaku kuću po deset dukata i po djevojku ili mladu nevjestu, — a što će tek onda to slavno vijeće? Zapovjednik gradskih stražara tumačio je patricijima svoj plan, po kojemu će mu sigurno uspjeti da nad'ruva gorostasa; govorio je da bi se još jedanput moralo pokušati otrovom, — nije moguće da se jednom ne nađe i za orijaša zgodan sok. Ali kamarlengo Civetta, ekonom gradski opiraše se svemu tomu.

— Ja bih pozlatio toga divljaka, — govorio je na užas patricija. — Jože nam pase krda i lovi divljač, i ore nam zemlju, i siječe nam drva, i zida nam zidove i tornjeve, i vuče nam brodove i plaši naše neprijatelje. Jože nas hrani i brani. Njegova je snaga u našim rukama, u našoj službi. Od njega nam brašno i vino, stoka i drvlje, a sve to za kukavnu subotnju pečenku. Preveć nam koristi, a da mu zaželimo zla!

Ali kamarlengove riječi pomamiše još gore motovunske patricije. Oni, hranjeni i branjeni od kmeta i varvarina!? Oni, da sve to priznadu neotesanome stogu kostiju i mesa, onoj glupoj nesvjesnoj sili! Zbog njega da se ogriješe o gradske štatute! Kamarlengo se Civetta

konzervator (latin.) — čuvar umjetnina; u našem slučaju

onaj koji upravlja zažubinama, zakladama

Statut (pravilo: statut) — propis, odredba

ekonom (grčki) — onaj koji upravlja gospodarstvom, poljo-

privredom na državnim ili privatnim dobrima

varvarin — barbar, divljak

urotio s protom Zuanom i uzdiže kmeta da ponizi građane. I bez Jože će oni zidati kule, vrijeći pšenicu i ložiti drvlje. Da, harač mora prestati!

Raspravljali su dugo dok ne odlučiše: progonstvo ili smrt. Htjeli su to javiti cijelome gradu, kad se dignu providur Barbabianka.

— Gospodo, — reče — nemojte se toliko mučiti, a sve badava! Ja sam malo prije naložio gorostasu da dođe 0 Uskrsu u Kopar. Povest ću ga sa sobom u Mletke nek Mlečani vide kakav smo narod podjarmili u ovome kraju, i proti kakvim buntovnicima mora se boriti slavni grad Motovun. Ustrpите se ovo osam mjeseci. Hranite ga 1 štedite, a o Uskrsu mu pokažite put do Kopra. Kmet Jože pripada od danas Sinjoriji i meni.

Vijeće udari u povlašđivanje. Podeštat se topio od sreće. Eto, nestat će zauvijek to vječno pitanje o Jožinoj pečenki s dnevnog reda sviju općinskih sjednica. Gorostas će u Mletke kao momak, paž plemića Barbabianke, i Motovun će se napokon umiriti. U tome veselju podeštat predloži, a vijeće prihvati da se kmetu Joži, kao pokornome slugi moćnoga providura, ponese već danas iz gradske pivnice po bačve vina, i da ga se nahrani trima košarama hljeba i najgojnjim volom u općinskim stajama.

II

Dok se to zbivalo u vijećnici, građani su stražarili na zidini. Jože je sjedio pred kapijom i čekao da mu donesu pečenkku. Buljio je u zatvorena vrata i u onaj mravinjak na bedemu ne mareći za psovke, na koje ga Motovunjani bijahu već davno obiknuli. A građani, videći ga onako mirna, smetnu malo pomalo svoje junačko drža-

signoria (talj., čitaj: sinjorija) — gospoštija

paž (franc., od grčke riječi — pais — plemićki sin; mladi

plemić u službi kraljevskih i kneževskih porodica

obiknuli — privikli, priučili se

smetnu — okane se, napuste

nje, odložiše kacige i mačeve. Prometnu se opet u trgovce i male obrtnike — živahne, žučljive, željne šale i bruke. Bili su već sigurni da se Veli Jože neće ni danas pobuniti, pa je njihovo veselje samo raslo.

— Ej, Jože! — krikne hromi postolar Škarpa. — Ustrpi se, bolan. Gospoda ti u vijećnici peku vola.

Motovunjani prasnuše u smijeh.

Kao da se sada pir slavi na motovunskoj zidini. Starci stoje u hladu i srču kapljicu. Momci pjevaju i rogobore. Djeca sjede na rubu zida, mašu nogama po zraku, ciljaju kamenčićima diva koji gleda i čeka. E, danas će vijeće skinuti građanima s vrata sramotni harač, zbog kojeg se Porečani i Koprani rugaju Motovunjanima. Kao da je sam nečisti ušao u tijelo hromoga postolara Škarpe, koji poskakuje, mota jezikom, promeće se po zidini. Dotrčao je na rub zida, kleknuo je i pružio glavu prema divu; dere se:

— Ej, Jože! Daj onu tvoju o istarskome kralju!

— Pjevaj, Jože! — kliču građani.

Ali Jožu tišti zlovolja; on gine za pečenkom. Bit će jedno sto godina što nije tako dugo čekao da mu donesu hranu. U njemu se probudio gladni vuk, koji mu kopa u želucu i hoće mesa i sve prijeti da će bijesno zatuliti ako ga ne umire ma čime bilo, makar kožom i kostima. A ono piće što građanima teče kroz grlo i budi u njima radost i objest! Kad će ga i on okusiti? Sve ga nešto bocka da pruži ruke i odnese ljudima ispred nosa taj čarobni napitak.

nečisti — nečastivi, tj. đavo

istarski kralj — Narod tako u svojim pjesmama zove orijaša Dragonju. Dragonja je prema narodnom vjerovanju bio prvi vođa istarskih divova, zapravo, istarskih Slavena, pa ga narod u pjesmama spominje kao kralja.

— Jo-že — kriči postolar — zapjevaj i dobit ćeš brentu vina.

— Dobit ćeš! — viču svi drugi.

Div se nasmjehnu i uspravi. Muklo i hrapavo započe svoju pjesmu:

Lepo li mi lov lovil je va zelenoj šumi našoj
Ban Dragonja mladi.

Va ruki mu desnoj sjala glatka kremena sekira.
Rušile se stene gorske pod nogom njegovom teškom,
Tiče plahe su kričale i šumela mrka šuma,
Suma motovunska.

Lepi li mi mladi bane grdu zver lugom progoni.
Sve šušti brada mu crna viju mu se vlasli dugi.
Tule rogi. momak kliče, a medved od boli riče,
Medved motovunski.

Pjeva Jože čudnu zgodu iz davnine. Goni ban Dragonja medvjeda po šumi. Golem je i gol, samo su mu pleća ogrnuta zvjerinom kožom. Lug šumori, kamenje se roni pod njegovim nogama, žamori odjekuju po pećini. Trepti Jožin glas kao da čuješ šum stabla, grmljavu u spilji, jeku roga, poklik lovca. Osjećaš u onome pjevu snagu praotaca, duboko dihanje prirode i čovjeka. Eto, čuješ umornu lupu zvjerinje šape i udarac kremene sjekire o lubanju, riku zvijeri i pobjednički krik gorostasov. Grmlje puca — to lovac vuče medvjeda dolje na poljanu. — Jožin glas postaje mekši. Topli zvuci puni su sunčane svjetlosti i žara, a neke riječi sjećaju na miris usjeva, na milovanje pokošene djeteline. Lovac se spustio na poljanu, ušao je u njivu gdje žeteoci žanju:

brenta — drvena posuda koju seljaci nose na leđima; dno joj je uže, a prema otvoru je šira; služi za nošenje grožđa u vrijeme berbe i inače za nošenje tiče plahe — plašljive (brze, oprezne) ptice

Da si zdravo, lovce mladi, va toj našoj njivi lipoji!
Mi ćemo ti grad zidati na kamenu iznad briga,
Mi ćemo ti mač zeleni i od zlata skovat krunu.

Ej, Dragonja bane!

K nam pridi! Pun meh te čeka, a med naš vonja

po smlju.

Stog je sina mehki ležaj, naše ruke čvrsti naslon.

Mi ćemo te k suncu dignut, mi ćemo te krunom

krunit

Ej, Dragonja bane!

Kao pobjednička himna ori se Jožina pjesma. Izvire iz tamnoga kuta njegove duše, skočila je ko brizag vode iz duboka skrovišta da šikne kroz kamenje, kroz pleter trnja i drača, pa da zablješti na suncu i zažubori niza strminu. Pjeva gorostas. Sklopio je napola oči kao da gleda nešto što već davno nestade; kao da sluša već davno ušutjele glasove.

I na bregu grad se diže od mramora i kremena.

Na glavi je mladog bana zablislala kruna zlatna.

Zašušnjije njive naše, zašumele šume naše,

Ej, Dragonja kralju!

Glas orijašev grmi i buči kao slap vode što svisoka pada na ravan da je svu poplavi. Njegova je pjesma jeka iz sretnijih vremena. Pjeva s njime cijelo pokoljenje divova koji su provodili život u radu i u slobodi. Vinula se Jožina pjesma iz cer ovih kora, iz litica, iz grude na njivi, iz bedara bikova, iz mišica i iz duše praotaca. Priča kako su orači u svome kraju proslavili

meh — mijeh, obično janjeća koža ušivena poput vreće, u kojoj se nosi vino ili druga tekućina

vonja — miriše

smlje — cvijeće što cvate bijelim zvjezdastim i mirišljivim cvjetovima; stabljika mu je niska; raste više grmoliko

himna (grčki) — velebna pjesma, svečan hvalospjev domovini, junacima, narodnim velikanima itd.

trud svoj i pobjedu svoju. Škripa plugova, dahtanje volova, šum žrvnjeva, lupa kamenja, struganje greda uza zidove, sve se to čuje u Jožinu glasu...

**Jož, otkuda sever bije, patuljki gredu na konjeh
Jašu, jašu bez prestanka. Mač zveči, konji jim hržu.
Sve su naše njive strli, krv je pala po poljani,
Grudo motovunska.**

I pjesma priča o navali gvozdenih patuljaka. Zveči u njoj oružje neprijateljsko, i ržu konji, i kliču borci. Kao da čuješ škrgut zuba i disanje kralja Dragonje, koji se brani od šume kopalja, od oblaka strelica. Lupaju klade, sikću perca, i tutnje štitovi pogodeni i smrvljeni od kamenja divova. Sve to tutnji i zveči u Jožinu glasu, kao da se taj boj bije sada u dubini njegovih prsiju.

**Svi su Besi zakovani i poterani svi jadi.
Blaže vam, vi zlatne njive, mrke šume, zelen-gore!
Vtukal si onu gamad, obranit dvore si bele.
Ej, Dragonja kralju!**

Pobjednički krik izvio se iz pjevačeva grla. Kao mišad srtaju patuljci niz motovunsku strminu; bježe da se sakriju u rupe i kamenje, u grmlje i šušor ...

Gorostas je najednoć stao, stisnuo oči i bolno zapjevao. Nešto puče u Jožinoj duši, u pjevačevu glasu!

na konjeh — na konjima
njive strli — uništili, pogazili njive
gvozdenih patuljaka — pjesnik tako naziva vojnike vite-
zove jer su prema divovima sitni, a svi u gvozdenim
oklopima

sikću perca — fijuču strelce
Besi i jadi — ličnosti zla iz slavenske mitologije, tj. narodnih
vjerskih priča iz pradavnih vremena. Tim je mitološ-
kim ličnostima narod označavao led, studen, magle, vje-
trove, tamu itd.

Blaže vam! — Blago vama!
šušor — šuškor, sušanj lišća što je u jesen popadalo s
drveća

Rastrgnule se strune, prosule se ploče. Nešto tužno teče u srce iz orijaševa pjeva, nešto se kobno zbiva sada gore na motovunskoj zidini. Boluju divovi, umire kralj od uboda otrovnih strelica, onih igala u njihovoj koži. Osjećaju kako im se krv kvari u žilama: desnica klone, koljena klecaju, grč ih davi, neka ih ruka tišti i sili da se povale na zemlju i sklope oči.

Pjeva Jože pjesmu umiranja. Čuješ hropnju divova na litici! Umiru tužno i polako, jer im se ne da umrijeti, jer je njihov život bio tako lijep. A dolje u docu i na ravnici čekaju patuljci. Znadu moć otrova. Vire iz grmlja i gledaju u svoje djelo. Blijed i hladan pružio se kralj Dragonja preko praga gradskih vrata kao da svojim truplom hoće i sada zapriječiti tuđincu ulazak u grad. Umukao je hropot stotinu grla; dokončala borba stotinu duša; muk vlada na zidinama i u kućama mrtvoga grada.

Pojuriše čete patuljaka uza strminu; padoše na ona tjelesa kao roj muha, kao jato gavranova, da im šaraju kožu i bodu oči kopljima. Poplaviše grad da se rasprše po stanovima. I nađoše na ognjištu dijete, pa ga vuku na zidinu da ga strmeknu niz bedem. Ali glavari patuljaka stupa pred rulju i veli djetetu: »Živjet ćeš i robotovat ćeš nama!« I taj posljednji motovunski div živi i dandanas. Onda se to dijete zvalo Gorazda: sada se zove Jože. Onda je ono bilo kao hrastić što ga sunce obasjava i dažd mije i zemlja hrani usred šume; sada je nalik na stablo što ostade samo na sažganoj čistini, te grom ga bije, sjekira siječe i biljke mu nametnice sišu sokove. — Patuljci su zaposjeli grad i udarili u stijene gradske svoje znakove. Glavar je prekovao Dragonjinu krunu, postavio je sebi na glavu, sio na prijestolje i rekao: »Zakopajte ta tjelesa da nam ne okuže grada!«

saigana čistina — paljka, tj. mjesto gdje je izgorjela šuma,
pa ostala čistina

Vaj umret je teško, teško, kad si grad jur dogradil.
Kad si sreću uzidú, kako drevo vas procvél.
Još je teže robovdúti na svojúj rojenoj grude.
Grudo motovunska.

Pjeva Jože kao da mu se srce lomi. Čuješ u njegovu glasu kako se nešto valja niza strminu, nešto veliko i mrtvo. Čuješ zveku motika koje kopaju jame, i lupu golema tijela o dno, i štopot zemlje koja pada na pregršti.

Poput rijeke — pune tihih, muklih žamora — teče pjesma iz orijaševa grla. Naslućuje na patnju, na robotu. Tako tuži nevoljnik kojemu su ugrabili baštinu; to je bugarenje sužnja i naricanje roba. Kao voda razliježe se Jožin plač — ali grč popušta; nekoliko je kapi melema kanulo u more suza. Iz dubine se duše nešto diže da ogrije i obasja. Oni su orijaši jošúte živi.

Priča sada Jožina pjesma kako po njivama i šumama okolo grada niču iz tjelesa zakopanih divova usjevi, loze i cerovi puni mezgre i mirisa. Pjeva Jože, a dolje okolo grada, po njivama i docima, šumore grane i grgolje vrući kao da prate njegove riječi i da mu povlađuju...

Gorostas umuknu, strese se kao iza sna i pogleda u čeljad na zidini.

— Kakav kralj Karonja, bog te ubio!

— Je 1' to pjesma ili mukanje?

— Bravo, stari. Zaslužio si vino i vola. Gle, pečenka je na balisti. Otvori usta. Pozor, Jože! Sad!

kako drevo vas procvat - procvao je poput drveta
bugarenje — zapljevanje, žalobno pjevanje, oplakivanje ne-
čega ili nekoga pjevajući, naričući

melem — oblog za ranu

mezgra — srž puna soka u drvelu

kralja Karonja (talij. carogna, čitaj karonja) — mrcina. Mle-
čani su diva Dragonju podrugljivo zvali Karonja

Bravo! (talij.) — uzvik odobravanja, povlađivanja, otprilike:
valjano, dobro

Div zinu da nešto reče. Balista škripnu i velika kugla kaljava, mokra sijena začepi Joži usta.

— Hura! — zaori na zidinama. Građani se pomamiše od veselja.

— Je 1' sočna pečenka?

— Kako ti miriše to vino?

Postolar se Škarpa grčio od smijeha. Silni onaj divljak kao da se ovog puta ne obradova toj novoj motovunskoj šali. Ne samo što joj se ne zadivi, no se, eto, nakostriješi kao jež i smrknu kao oblak. Građani, obiknuti da gledaju Jožino lice uvijek pokorno i dobroćudno, shvatiše one bore na orijaševu čelu kao prijetnju, pohitaše da je odmah suzbiju svojom prijetnjom, pa se latiše oružja i poredaše u bojni red. No se Jože ovog puta ne prestraši, nego skoči na noge, rukne, prekorači zidinu i sklopiv rukama motovunsku kulu, stade je drmati od temelja do vrha.

Urlik i zapomaganje nastade u prestrašenoj gomili. Čeljad nagne u lud bijeg. Jože ostavi toranj. Sjedne na svoje mjesto da promatra kako motovunski građani jure prema vijećnici dižući potplate uvis, posrćući u gužvi i kričeći iz sveg glasa: »Aiuto! La torre!« — I div se sjeti da je baš tako jednom bježalo pred njim cijelo leglo poljskih miševa, dolje na rubu šume, dižući smiješno uvis stražnje noge i cičeći i tresući repićima. — Čudno! Danas se njegovi gospodari poniješe kao i miševi. Zar se i oni mogu prestrašiti? Zar se zbilja građani mogu prepasti od njega, kmeta Jože, kome je suđeno da im

balist — sprava koja se onda upotrebljavala u ratne svrhe.

S pomoću nje bacalo se teško kamenje na utvrde sa svrhom da ih razore. Takvom su spravom patuljci orijašu u usta ubacili kaljavo, mokro sijeno.

Aiuto! La torre! (talij. čitaj: **Ajuto! La tore!**; — U pomoć! Toranj!

robuje. »Ne! — misli gorostas. — Oni se boje tornja, toga brata moga od kamena.«

Građani su dotrčali do vijećnice blijedi od gnjeva i straha. Mašu rukama i kriče: »Morte ali' schiavo! La torre! La torre«. — Na balkonu zgrade pojavilo se lice podeštatovo. Patricij diže uvis ruku i nešto govori. Građani slušaju, postaju mirniji, te povlađuju govorniku klicanjem i mahanjem šešira. I div gleda kako se otvaraju vrata vijećnice. Idu prema njemu. Pred tom kitom hoda nekoliko momaka noseći pečena vola, tri koša hljeba i bačvicu vina. Povorka se približava mirini povrh kapije, rekao bih, podanici nose vladaru so i zemlju.

Gleda Jože i sve misli: ljuljaju ga slatki sni. No je povorka već stala spram njega; pečenka se puši na rubu zidine; hljeb miriše, vino vonja ružama i jagodama.

Podeštat stoji uz vola i drži govor orijašu. Jože ga dobro ne razumije, a i ne čuje, jer mu je ono blago božje zaokupilo sva sjetila. Shvaća jedino da je danas podeštat dobar kao dobar dan u godini, da nešto govori: o Jožinim zaslugama, o subotnjem volu, o providuru Barbabianki, o putovanju u Kopar tamo o Uskrsu, o galijama i o Mlecima. Što gorostas najbolje shvaća i što mu najviše godi, jesu posljednje riječi motovunskog podeštata: »Jože, to je sve tvoje.«

I div, bojeći se nove šale i prevare, zamumolji nešto, uze darove, naprti se i pohita prema svome ceru dolje pokraj daščare.

III

Uskrs je. Prolistale grane, zamirisalo cvijeće i propevala gnijezda po luzima motovunskim, tamo od brdina

**brata od kamena — pjesnička usporedba jer je toranj tako
visok kao i div Jože, pa kao da se u tornju skamenio
neki Jožin brat — div
Morte ali' schiavo (talij.) — Smrt robu!
mirina — bedem, ograda, zidina**

prema Buzetu, pa sve do mora. U pristaništima niz rijeku i dolje u ušću lađe, nakrcane lijesom, čekaju prve proljetne vjetrove da odjedre prema Mlecima. Gore, u gradu, pretočili građani po drugi put vino i isprali bačve, pa svetkuju blagdane sunčajući se kao gušteri na zidini, i sve očekujući kad će ugledati nešto važno i veselo.

I Joži je sada dobro. Povalio se nauznak, protegao se koliko je dug i širok na riječnom brijegu, diše svježi proljetni zrak zadojen vonjem djeteline, bulji u sunce i sluša zvonjavu zvona. Valja se div po mladoj travi kao medvjed koga uznemiruje neizrabljena snaga. Razdragan je novim žamorima i mirisima. Kako se rastrkao jutros niza šumu! Probudilo ga u zoru kukanje kuka-vice, i on ustade i potrča da, po starom običaju, javi Motovunjanima da su sva zvjerad protjerana, i da je nastalo veselje u njihovu lugu. Prelomio je na jablanu granu, digao je uvis, zavittlao njome, pa udri u trk sve okolo grada. Sigurno su i jutros čekali građani na taj znak vireći glavom iz kućnih prozorčića kao miševi iz rupa. — Ugledaše ga — misli gorostas — i kazaše: »Ustajte, djeco da sidemo u dolinu! Nabrat ćemo đurđica; Jože pliva po šumi kao po zelenoj rijeci. Uskrs je, dan mira. Ne bojte ga se.«

I Jože se danas natrkao kao još nikada. Nabrao je cvijeća i potražio gnijezda da razveseli motovunske žene i dječicu. Valja se po travi poput zmajića što stoprv osjeća kako je ugodno sunčati se. Kao da je na studeni i mećavom nestalo i koješta što ga rastuživalo. I dosad se Jože uvijek radovao uskrsnom suncu, ali ovog se puta osjeća mirnim i zadovoljnim. Otkada je ono ponio u Motovun istarskoga providura, štošta se promijenilo u njegovu životu. Motovunjani ga nekako drukčije gledaju, dosta je da pruži ruke kao da se hoće mašiti za njihov toranj da prekine bruku i ruganje. Svake subote

dobiva ne samo vola nego i brentu vina. Izmučio se kao pašče ove jeseni i zime. Nosio je Motovunjanima u vrtove gnoj, trijebio korov, pasao blago, prenosio u vinograde zemlju, sijao jaru raž, pšenicu i djetelinu; a do kojih dana počeo će da okopava lozu, i sije ječam i cijepi voćke. A koliko se nije kinjio u šumi i na rijeci gdje su mu užeta ožuljala ramena kad je vukao lađe protiv struje?! Ali je sve to prošlo. On će odoljeti i težem poslu, samo da opet ne ozlovolji svojih gospodara, koji su postali prema njemu tako dobri. Zanovijetaju mu, istina je, gotovo svaki dan, govoreći mu o nekom putovanju u Mletke, ali je to, možda, šala. Šta bi on u Mlecima kad je život ovdje sve ljepši.

Sunča se Jože povaljen na travi kao gušter i ne sluti kako se gore u gradu gospoda prepiru zbog njega. Pozvao jutros podeštati prota Zuana Dalla Zonta da ga sjeti e je svanuo dan kad je Velom Joži putovati u Kopar k providuru. Sutra, u zoru, mora div na put. Patricij i građanstvo moli prota Zuana da se potruđi s gorostasom u prijestolnicu providura Barbabianke; u znak hrabrosti dobit će na dar konja, na kojemu će jahati. To reče podeštati, ali se proto pomami; plane i stade grditi i psovati. Koja ludost! Izgubiti gorostasa samo da se ugodi građanima. A tko će vući brodove uz rijeku? A tko će raditi u šumi? Zar Motovunjani? 6000 vesala, 2000 motki i 200 kopalja — a da ne spomeneš drvlje za loženje i za ogrjev — dala je ove godine motovunska šuma. A tko se pri tom najviše znojio? Kmet Jože.

— Ja bez Jože ne mogu raditi! On mi više vrijedi no sav Motovun. — Tako je vikao proto, surov čovjek, ali iskusan majstor, koji je već davno bio Motovunjanima trn u oku.

jara žita (pšenica, raž, ječam) — žita što se siju u rano
    proljeće, ne u jesen
kinjio se — mučio se, trpio
c je — budući da je, jer je

Podeštat ga baš htio ukoriti, kad se umiješa i kamarlengo Civetta, koji dođe u pomoć.

— A tko će kopati i orati, pasti blago i voziti ljetinu kad ne bude više orijaša? Kad ne bi imali toga Jožu, valjalo bi potražiti drugoga, kupiti ga ma gdje bilo, pa i za skupe novce. A gdje ga naći? Iščezoše gotovo posvuda ti trudbenici zemlje; tiko ih ima, ne pušta ih od sebe. A naš Jože je upravo najbolje vrsti; pokoran kao pašče, jak kao bik, zdrav kao kremen, a glup kao tele. Kamarlengo će k duždu u Mletke ako Jože ode. U Mlecima dobro znadu da baš stvorovi, kao što je Jože, pridoniješe ponajviše sjaju i snazi Republike.

Podeštat ih slušaše i mrštaše čelo. A providurova zapovijed? A želja patricija i građanstva? I kad bi bila istina da gotovo svi istarski gradovi i plemićki dvori imaju po jednoga Jožu, zar oni ne bi mogli i bez te nemanj? Pustite građane neka rade i neka se priuče trudu, pa ćete vidjeti. A ako se te poluživotinje jednom pobune? Eto, Jože je zadržao motovunskim tornjem. Ruga se sva Istra. Zaslužio je smrt, a mi smo ga pošteđjeli, samo da se vrši providurova želja. Ovih smo ga mjeseci mazili na veliko čudo i srdžbu građana samo da ga lakše sklonimo na odlazak. Ne! Mjera je već puna. Zapovijeda se protu Zuani da sutra u zoru zajaše konja i povede Velog Jožu u grad Kopar k providuru Barbianki.

Tako reče podeštat, a protu ne preosta drugo no poslušati.

I zbilja, sutradan o granuću sunca vrvjelo je na motovunskoj zidini kao u mravinjaku. Građani su bacali šešire uvis, mahali rukama, kričali i zviždali.

— Dobar put, Jože! Utopio se ako bog da!

— Zadržmaj tornjem sv. Marka ako si junak!

Gledali su Motovunjani kako dolje u dolini jaše proto Zuane Dalla Zonta, a za njim korača sitno i polako div Jože noseći na ramenu dugo i debelo na-

lik na golemo koplje, valjda okresano deblo svoga cera. Gledahu građani i kričahu, psovahu, zviždahu dugo, dugo — sve dok im putnici ne iščezoše iz vida.

U osvit dana otplovi iz koparske luke velika galija put bijelih Mletaka.

Zapuhao je vjetar. Jedra se nadimlju, konopi zuje, zastava leprša, a drijevo skače kao konj po plavome polju roneći pramac i bokove u morsku pjenu. — Sunce granjuje. Daleka je gora kao oltar s plemenitim cvjetovima na vrhu. Oblak zlatna praška prosipa se visoka na površinu morsku.

Jože se povalio na palubu, naslonio glavu na krmu. Nije mu pravo što su ga istrgli motovunskoj grudni, ali ga Barbabianka tetoši kao sina i tovi ga kao vola, pa mu se sve čini da će preboljeti i tu tugu. Ali što više nestaje kopna tamo dolje na zreniku, Joži je sve teže, i nešto ga bocka da ustane i skoči u vodu, pa da se vrati svojim šumama. No, je li ta bara baš tako plitka da bi se mogla pregaziti? U to se Jože zamislio. Galija međutim leti kao da je jedra pretvorila u krila. Nestade i uske, tamne crte na obzorju; sada se golem kolobar svio daleko od lađe: nebo i pučina. Jože više ne zna ni gdje nestade onih gora, ni kamo hrli lađa, ta čudna drvena ptičurina, na kojoj se sve drma i ljulja, i šumi i zuji, dok joj u utrobi nešto pljuska i muče.

Div leži kao prikovan; ne miče se jer mu se sve čini da će se pod njim lađa prignuti, prevaliti. Teško mu je pri srcu, ali se nada ugledati najednom pred kljunom lađe Mletke, a duždev grad nije sigurno gori od Motovuna. Bit će i tamo poljana i dolaca, šuma i pašnjaka; bit će nešto čvrsto pod nogama. Gleda Jože kako se sunce polagano penje. Sad je ono kao plameni štit, iz kojega se lije na lađu i more rijeka vatre. O, vi hladne sjene šume motovunske, dok podne lije s neba svjetlost

drijevo — ovdje: brod
zrenik — vidik

i žar! Ovdje te sunce pali, vjetar bije, a šumor mora uznemiruje; sve ti burka krv i potiče da skočiš na noge i porvaš se ma bilo s kim, a kad tamo, moraš ležati poput panja na ugrijanim daskama što zaudaraju katra-
nom. Dugo čuči Jože na palubi: ne miče se jer se boji da ne padne u vodene ponore, i napreže se da odoli nemiru od kojega trpi uvijek sve više. No, vjetar popušta, jenja, nestaje ga sasvim. Platna na jarbolima sada rise kao krpe; zastava se zgužvala kao suh list; konopi ne trepeću: objesili se poput mrtvih guja. Zapada sunce u magluštinu na morskoj međi; zalazi u grad oblačina, iz kojih suklja dim rasvijetljen vatrama grdna požara. Lađa je stala nasred bare, kao da je netko stukao ptičurini oba krila. Gleda Jože i sve misli kako bi to strašno bilo kad bi lađa ostala tu zauvijek, a on na njoj onako povaljen i kao prikovan. Div osjeti kako mu nema života daleko od motovunskih dolaca; osjeti pače — a to možda prvi put u životu — kako su ta gospoda nepravedna prema njemu. Čemu ga digoše iz njegove zemlje? Sto će njemu Mleci? Ta lađa — grobnica? To more? I Jože se gotovo pokaja što se ne opre šjor Zuanu kad ga proto prisili da ga slijedi u Kopar i uđe u lađu.

No sad se zgodi nešto što rasprši Jožine misli i baci ga u novo čudo. Drvena ptičurina, na kojoj mu je bilo suđeno da onako leži, stajala je mirno s obješenim krlima od platna, ali se u njezinoj nutrini začuše glasovi i žamor. Kao da se odriješili čvorovi i razglobili drveni neki zglobovi. Netko haknu, pa nešto lupnu, i obje strane broda zadrhtaše. Iz stotinu rupa na bokovima lađe pomoliše se redovi motki, koje lupnuše u vodu, dignuše u zrak i počeše lupati i strugati morsku površinu. Motke se pjenile na donjem kraju dok bi tiskale

katran — crna smola, paklina. Upotrebljava se za mazanje drvenih dijelova lađe do kojih dopire voda kako bi se drvo očuvalo od brza truljenja i napadanja crvotoča.
netko haknu — netko uzdahnu, oglaš se uzdahom

vodu, a sjale su od sijaset kapljica i mlazova kad bi se zavitlale u zraku. Jože se čudio, jer nije znao da takve ptičurine imaju stotinu tankih nogu koje mogu u potrebi ispružiti te zagaziti pučinom. Ne vuku se, dakle, sve lađe konopima, kao one pod Motovunom. Ove su obdan kao ptice orijaških krila, a obnoć kao pauci što kroče površinom vode pomoću stotinu drvenih nogu.

Leži Jože, sluša pljusak vesala i gleda kako se tmora na zapadu polagano diže i širi po nebu, uvijek crnja i grđa.

— Voga! — kriči netko pod palubom.

Gorostasu se pričinja da je čuo zviždanje bičeva, psovku i zveket lanaca. Pljusak je vesala sada brži i jači; lađa-pauk juri kao da joj nova snaga ušla u noge. Još časak, pa je nešto zagundalo, zašumjelo i zapjevalo u utrobi lađe. Glas je snažan, ali prigušen, hrapav i dubok, rekao bi da dolazi iz dubina morskih, a pjesma je tužna kao plač.

**Pokle su me prikovali zlizane za ove daski,
Ja nišan već doma videl, ni svoje zagledal majkl.
Si V ćela mi, kuća bela? Si V mi, majko prebolela?
More, more sinjel**

Pljuskaju vesla i prate svojom lupom to pjevanje u tmurnom sutonu. Gomile oblaka dižu se sa zapada; neki su suri kao gorske litice, drugi crveni poput plamena. Pučina je ovdje olovna, tamo mrkozeleno; mršti se i smrkava kao čelo što krije misao na krv i osvetu. Konopi na jarbolima zazujaše kao da za nečim tuže.

tmora — tama, tmina, nevidjelica

voga (talij.) — veslaj

lađa-pauk — pjesnik uspoređuje galiju s paukom jer su vesla kojima se lađa kreće naprijed nalik na paukove noge

pokle — otkako

zlizane daski — trošne, istrošene daske

Si V ćela mi? — Jesi li mi čitava?

**Pokle su me zakopali va ovu drvenu rakvu
Videl nis bora, va šume ni na nebe sunce žarko.
Si V se, drevo osušilo? Si V se, sunce, ug&silu?
More, more sinje!**

Kako čudno klokoću one kapi što puze niz podig-
nuta vesla te padaju u vodu! Kako čudno šumi more
na kljunu galije.

**Pest zemlji mi prnesite. Bašelka mi struk darujte.
Suho veslo će procvfisti mi i duša će utešit se.
Pak ću onput mirno slušat ča mi šapće kroz galiju,
More, more sinje!**

Jedno je veslo puklo; nad brodom je proletjela crna
ptica; pjesma umuknu.

Zazvoni zvono. Pauk-lađa skupila noge, povukla ih
u tijelo i stala; ljulja se na vjetriću što je tek počeo
duhati.

— Oluja će! Na jarbole!

I mornari se dugo trudili na križevima. Kad svršiše,
sidoše i posjedoše iza Jožinih leđa, pokraj providura i
kapetana lađe da večeraju.

Mrak se hvata i prve se zvijezde ukazuju na nebu,
tamo gdje je još vedro.

Jože leži i bulji u pramac. Ono mu pjevanje ne ide
nikako iz glave. Tko to pjeva njegovim jezikom u utrobi
galije? Tko se to krije u toj tami? Div opipa poklopac
na palubi. Digne ga oprezno i gume na stranu. Nešto se
maknu u lađi. Orijaška glava na zdepastim ramenima
i na široku vratu pomoli se iz otvora, stane oči u oči
prema Joži.

**drvena rakva — drvena raka, lijes
Pest zemlji mi prnesite — šaku zemlje mi donesite
Bašelka mi struk dardjte — Darujte mi stručak bosiljka
onput — onda, tada
križevi — ukrštene motke na jarbolu; služe za razapinja-
nje jedara
pramac — prednji dio lađe (broda)**

Divovi su šutjeli i promatrali se.

— Ko si čoviče? — upita šaptom onaj iz lađe.

— Kliču me Joža, Ščavo, a i drukčije. A ti?

— Ja sam se prije zvao Ilija; sada me zovu Galjot.

— A ča delaš tu dole?

— Vozim.

— **Ca to?**

— Upirem u vesla.

— Ha u one drvene noge. A kako? Čim?

— Evo čim — reče galeot i digne uvis desetak svojih ruku. — Imam ih stotinu.

— Jak si.

— Krupniji sam od tebe, iako mnogo niži.

— Pa zač ne ishodiš iz te rupe?

— Prikovan sam lancima, a i ne smim. Ošibali bi me.

— Tuku te?

— Ko psa.

— Jadan ti! Češ da ti pomognem?

— Bilo bi prekasno. A ti, otkuda si i što radiš ovdje?

I Jože ispriča galeotu svoje posljednje događaje.

Reče mu koješta o Motovunjanima i o njihovim šalama, o Barbabianki i šjor Zuanu. Galeot ga slušaše mrk i zlovoljan kao da ga to Jožino pričanje samo ljuti.

— Čemu se tako puštaš?

— A ča bih?

— Ne daj se! Smrvi ih!

— Kako to?

— Čemu ti sva ta snaga?

— Da delam.

kliču me — zovu me, dozivaju me

galeot — galijot, galijaš, veslač na galiji, lađi, prikovan na dnu potpalublja

A ča delaš? — A što radiš

Pa zač ne ishodiš iz te rupe? — Pa zašto ne izlaziš iz te rupe?

Češ da ti pomognem? — Hoćeš li da ti pomognem?

— A za koga?

— Ma za svakoga. Za gospodara čija je zemlja.

— Ne tako! Ruke su ti da radiš, ali prije svega za sebe i za svoje. One su ti da se njima braniš, da od sebe odbiješ nepravdu. A ona je zemlja tvoja, čuješ — tvoja!

I galeot se poče žestiti. Da je on slobodan kao Jože! Ali se ne može maknuti. Dvadeset je godina što su ga prevarom zaslužnjili dolje na jugu, pa mu odsjekli noge do koljena i turili ga u galiju da im vozi. Sputan je sa sedmero lanaca, koje ne može istrgnuti iz lađinih rebara, a da ta rebra ne prelomi i ne potone s galijom. Ali on, Jože, tako jak i čil, pa — rob!

— Ti njih hraniš, a ne oni tebe!

Joži se pričinja da mu ovaj mornar sipa vatru u lice, pa mu sve nešto bljeska pred očima i gori u ustima, u grlu, u prsima. Sjetio se kako se providur prestrašio kada se bacio magarcem u cer i kako se prepanuše Motovunjani kad je zadrmao njihovim tornjem. Da, i u njemu je nešto od čega bi ljudi mogli zastrepiti. Nesvjestan dosad svoje nevolje i jada, Jože se ganuo nad tuđom nesrećom, a taj nov osjećaj užije u njemu još neugledano svjetlo. Na to, o čemu mu galeot govori, nije Joža nikada ni pomislio; ta njemu se činilo uvijek da je u Motovunu sve onako kako mora biti.

— I mi smo ljudi kao i oni — govorio je galeot. — Čemu im robovati kao marva kad smo od njih jači i bolji? Pas ne da kost i tjera tuđinca iz svoga dvorišta; a ti, Jože, puštaš da patuljci po tebi gaze i da ti sišu krv; ti, koji si tako jak! Sramota od tebe, brate! Čuj, lađa će noćas na dno.

— Oh!

— Eto, sprema se oluja; puklo mi je malo prije najbolje veslo; ptica je zagraktala nad krmom i ja sam nakon toliko godina vidio neba i progovorio s našim čovikom. Oluja će biti strašna, i naša će lađa na dno.

— A ja? A ti?

— Ja ću potonuti s galijom. Sputan, sam; hrom u obje noge; vučem se po zemlji: kao crv. Sto bih da se i spasim? Ali ti si velik i jak, tebe ne može ni more tako lako progutati, — iznit ćeš živu glavu. Čuj, Jože, moraš mi se nešto zakleti.

— Ću.

— Da ćeš biti od danas kao pas koji ne pušta da mu otmu kost i ne da drugome u svoje dvorište.

— Kunem ti se!

I galeot stane opet šaptati divu seljaku. Pripovijedao je Ilija o svome rodnom kraju, o borbama s Mlečanima tamo dolje na ušću Neretve. Pričao je sve što je vidio i doživio u svijetu kad je bio mlađi, čil i slobodan.

— E, brate Istranine, — veli storuki galeot bliješteći očima u polumraku mrkoga sutona i prignu glavu nad Jožino uho, — e, da si nas ti vidio kako smo gonili po moru brodove tih naših zlotvora! Kao strile nebeske letili smo s ušća rike na njihove galije. Zvečalo oružje, grmilo more — lupa, krik, zapomagaj da se nebo tresu. I oni, dragoviću moj, padali u naše ruke kao miševi u mačje šape. Skoči na njihov brod, digni bokaportu — a u lađi robovi-momci i dica, sve naša krv, naša braća, što ih krvnici pohvatali ili kupili u Grka i Židova da ih prevezu u Polu i prodadu. A mi udri mlatom po okovima i grli jadrnike; Mlečiću konop o vrat, pa ga penji na križeve. — Vratili bismo se zorom na Neretvu. Sužnjevi plakali od radosti, a Mlečići visjeli kao gnjilo voće o grani. — Znaš, Jože, došuljali ti se mi jedanput lađama u Mletke, navalili i oteli im dvadeset djevojaka, sve mlade neviste, sve zlato još neizderato, s krunom na glavi, u bilom odilu, lipe i mile, brate moj, kao vile gorske. — Tako sam ti ja s njima dok me ne uloviše,

s ušća rike — s ušća rijeke

bokaporta (talij.) — pokrov na palubi što pokriva otvor kroz koji se ulazi u utrobu lađe

Polu — Pula, grad na jugu Istre, velika pomorska luka

osakatiše i živa ne ukopaše u ovu tamnicu da im vozim i vozim. A ti, visok kao planina, snažan kao medvid pa trpiš, šutiš i robuješ. Sram te bilo, velim ti opet.

Jože ga sluša i sve kao da mu se neka kora topi okolo srca.

Ilija zamuknu, obazre se po nebu s kojega su visjeli tmasti oblaci; pogleda mornare koji bijahu upravo ustali i prignu se prema Joži kao da hoće da ga još jednom bolje vidi.

— Zbogom. Sad će oluja. Zatvori bokaportu, — šane galeot i nestade ga u utrobi galije.

Jože namjesti na prijašnje mjesto poklopac; čekao je što će se sad zbiti.

Nebo je bilo crno kao paklina; tišina je ležala na vodama. Mornari su s fenjerima letjeli po lađi, pregledavali čvorove konopa; vezivali i pričvršćivali koješta po palubi, zvali se i bodrili jedan drugoga.

— Ej, Jože! — krikne Barbabianka. — Sad ćemo malko zaplesati! Da mi se nisi prestrašio!

Jože pomisli kako bi to bilo kad bi posegnuo za tim bradatim patuljkom, pa ga ulovio i bacio u more. Ali upravo u taj tren kao da je orijaška pesnica udarila o bok lađe; utroba joj zaječi, drijevo skoči, pa se prigne. Izdajnički i iz zasjede udari vjetar na lađu; razljutio se što mu ne uspije utući je prvim udarcem, pa je sada tjera po pučini, drma je i goni kao ranjenu zvijer. Misli Jože da je to sve, pa mirno gleda kako će svršiti ta hajka. More se zatalasa; propinje se visoko i diže plove o koje bi vjetrina htjela da udari drijevom i da ga smrvi. Lađa se uspravila i ponijela; penje se uz talas, lebdi na vrhu talasa, baca se u one ponore, pa klizne niza strminu, strugne po dnu i jurne uz nov val.

Jože leži na palubi šiban od vjetrine, razdragan urlikom vihora i šumom valova.

Ali se i nebo urotilo protiv lađe. Grmi i sijeva. Vjetar udara sve jače, a talasi su kao planina. Zaškripali

su jarboli i križevi kao da ih gvozdена ruka krši i lomi. Valovi se uzmahali; jurišaju na krmu, penju se uz bokove, pa se bacaju na palubu. Jože je mokr do kostiju. Eto, val se sunovratio na lađu, pograbio mornara i povukao ga u more. Pukao i pao jarbol; lupnuo diva u nogu.

— Kapitano, kamo nas tjera? — kriči Barbabianka iz rupe na krmu.

— Prema jugoistoku. Bit će zla. Bojim se kopna. E, kormilaru! E, — trubi kapetan kroz neku cijev, ali kormilar ni mukajet. Odnio talas i njega i kormilo.

Srče galija osakaćena i rasklimana, u noći i oluji, na milost i nemilost valova.

Vjetar urliče, grmi u oblaku, i more tutnji. Kad se bijes za časak stiša, čuje se pjev u utrobi lađe.

Nogi su mi polomili, strli su mi dušu mladu.

Brižan sam ti na ten svete! — Galebi, oj bell tići,

Poletite dole k jugu, ter moju pozdrđv'te majku!

More, more sinjel

Galeot Ilija pjeva u mećavi svoju posljednju pjesmu. Jože se ne miče i udiše plućima olujni zrak. Sjeća se jesenjih noći kad bi prvi ledeni vjetar odjednom udario s gora kraj Buzeta niz dolinu motovunsku. Tala-sala se šuma pod udarcima vjetrine, kršile se grane i pucala hrastova debla. Pčinjalo se njemu da šuma stenje uz riku medvjeda u klanцу i uz tuljenje vučjih čopora koji srtahu kroz lugove. Spominje se Jože kako bi svu noć probdio usred šume plašeći se tog užasa. — Sada je razgolio prsa da ga vjetar jače lupne. Okreće se prema valu da ga dočeka, ali ne kao neprijatelja, nego kao rvača, na kome će okušati svoju snagu. Osjeća da mu je nešto novo prokipjelo žilama, prostrujilo

krma — stražnji dio broda

kapitano (talij.) — kapetane

ni mukajet — nije ni riječ progovorio, uporno šuti

strli — slomili, uništili

srcem, sinulo u duši, nešto što je jako kao taj šum, i što ga prenulo i promijenilo. Div pjeva.

Sila izbija i diše iz Jožine pjesme. Pjeva Jože, a tužno i muklo kao da plače, otpijeva mu llija iz utrobe galije.

Mornari, vezani užetima na krmi i pramcu, slušaju riku mećave i pjesmu divova. Strah im zavladao dušom; nikad dosada ne osjetiše tako svoje slabosti.

Oblaci se spustiše još niže; prasnuše gromovi i strijele; otvoriše se ustave nebeske. Kiša udari.

Lađa je kao zvijer koju je umorila duga hajka, pa se jedva vuče. Skršio je i odnio talas mostiće na palubi, prelomio pramac i oštetio krmu. Sada se igra lađom i sve kuša kako da joj istragne rebra i prodre u njenu utrobu.

Vinuo se urlik iz grudi mornarevih. Galija je udarila 0 nešto, strugnula o dno, pa se opet digla na valu i tresnula o pijesak.

— Propadosmo! Sika!

Jože skoči u vodu, zagazi do povrh koljena. Kiša je šibala i valovi ga udarali o bokove penjući mu se na ramena, napinjući se da ga odnesu.

— Ilija! — krikne gorostas i pruži ruke da se dočepa lađe i digne poklopac na palubi. Ali talas zgrabi opet brod i ponese ga sa sobom.

Jože ostane sam buljeći u tamu. Val ga potisnu naprijed, i orijaš opipa liticu. Dugo se Jože mučio i obilazio oko klisure, dok napokon nađe kuda će se popeti.

Div sjedi na litici i sluša pod nogama, povrh glave 1 sve unaokolo glasove razljućena mora.

Sjedi Jože u vjetru i daždu i misli na sve ono što mu reče galeot Ilija, kojega bugarenje kao da još čuje u lupi i šumu.

ustava — brana, naprava s pomoću koje se zaustavlja tljek vode. Tu pjesnik misli — protomile se oblaci,
sika — greben koji strši iz morske površine

Crna koprena satkana od tame i magle, rasvijetljena munjama, mučena kišom i vjetrom, obavija gorostasa. Valovi dojuriše odnekud — htjeli bi srušiti hridinu što im prkosi, i oteti diva koji se na nju popeo. No, Jože se drži za njene kukove, upire nogama i dočekuje prsima napadača. Spominje se priče po kojoj je praotac mu Vukan odolio pod motovunskim brdom navali divljih bikova hvatajući ih za rogove i savijajući im vratom. Osjeća da je sunce danas saželo u njegovu krv vatrene sokove, i da su galeotov govor i oluja istresli iz njegove duše svaki strah onako kao što vihor sa stabla kida sve suho i gnjilo. Klikće Jože u tami i vjetru i kiši. Uživa u toj prvoj borbi i pozivlje na megdan talase. Nalik na čopor divljih konja jure valovi preko hridine, ali je gorostas uvijek tu uspravan i napet kao luk: prkosi bijesu i pjeva.

Kiša popušta! Nebo se vedri.

Puca zora i gorostas ugleda kopno što ga u tami nije mogao naslutiti.

Sviće. Rađa se sunce na planinskom bilu. Naliči lanac labinskih gora visokome nasipu na koji skače, pa se onda niza nj ruši bliješteći se na obroncima, iskreći se na zaravancima, bljeskajući se po šumama i zatonima val svjetlosti. Otvorile se, rekao bih, ustave nebeske, pa se niz goru sunovraćaju žitki valovi da poplave zemlju. Bliješte se kao smaragd jasenove grane, bijele kite trnova cvijeta; crveni se kao krv makovo polje na proplanku. Nalik na veliku modru zmiju vijuga se Raška dr&ga, dok joj se talasi iskre poput ljustaka. Valovi se još uvijek pjene okolo diva, ali nema više srdžbe u njihovu vrenju; grme sada jutarnju pjesmu u slavu sunca i plavetnila što je razapelo šator nad pučinom i nad kopnom.

Jože se spušta u more.

draga — uvala, dolina

Gorostas roni nogama u pijesak, kroči prema kopnu. Valovi mu skaču na pleća, guraju ga naprijed lomeći se u pjenu na njegovim leđima, pa ga onda vuku svom silom natrag. Ali im Jože odolijeva. Ide polako sve naviše: diže se iz mora obasjan prvim trcima sunčanim, okrunjen pjenama, ovjenčan algama, uspravan kao kakav morski bog.

IV

Strah i trepet zavlada o Spasovu po gradovima i plemićkim dvorima istarskim.

Iza Uskrsa, u osvitak dana, izbaci more gorostasa na obalu Raške drage. Ta je neman sigurno razlupala i utopila obnoć neku mletačku galiju jer su valovi izmetnuli onoga istoga jutra na grebene skršene jarbole i vesla. Vidješe ga pastiri kako se odmara i sunča na pećini. Motrili su ga preko klanca izdaleka. Oni bi se i zakleli da mu vidješe gubicu oštru kao u dupina, i riblji rep kojim je mlatio travu oko sebe.

To su pripovijedali pastiri, a po selima uz dragu tvrdili ljudi da su vidjeli Antikrista, visokoga kao goru, svega razdrapanoga i mokroga gdje kroči po strani sa štapinom i gujom u ruci. Prekoračio je u hodu crkvicu pokraj ceste i krenuo dalje prema sjeveru. Ali nisu samo te glasine tjerale građane i barune u strah i gnjev. Gorostasu ne bi dosta što preplaši vlastelu, kao da je i on neki, nego mu se prohtjelo upravo njih i oštetiti. Ono je morsko strašilo u čovječjem liku naišlo na Jurića, gorostasna momka, koji je već dvjesta godina u službi vlastelina u Kršanu, pa ga nagovorilo ili prisililo da baci u rijeku gospodarev plug i da ga slijedi. Jurić

Spasovo — katolički praznik, pada u proljeće

Antikrist — Popovi ubaciše u svijet priču o dolasku čovjeka-

-nemani, koji će srušiti i boga i crkvu. Tu zvijer-čovjek-neman nazvali su Antikrist. U narodu je postojala pre-daja da su ti Antikristi bili Avari, zvani Psoglavci, koji su u Istri provalili u šestom stoljeću.

ga povede k ljudeskari što ore njive i pase stoku plominskoj gospodi, a zatim pod grad Kozljak, Belaj i Lupoglav, a Poreč, Pazin i Buzet. I u svakome se mjestu odmetnuo kmet-div od svoga gospodara.

U malo dana sakupi taj došljak oko sebe dvadesetak drugova i povede ih u gore negdje između Pazina i Motovuna.

Čudne su glasine kolale naokolo. Divovi su se povukli u šume; spremaju se na navalu. Od debala cerova prave oni batine, kojima će sići u gradove i zametnuti krvavo kolo. Zakleše se da će se hraniti samo ljudskim mesom, napajati samo krvlju i grijati se na požaru gradova. Govorkalo se da njihov broj raste iz dana u dan i da se morski čarobnjak okrunio kraljem divova. Posljednje i najstrašnije što se pripovijedalo bijaše da su divovi počeli zidati grad na vrhu gore, o kojoj se govorilo da su na njoj već davno stanovali Psoglavci, grdne nemani, poluljudi-polupsi, koji su lovili djecu po selima, pa ih pekli i proždirali. Vidješe divove kako voze kamenje i klade uz strminu. Svaki kamen kao vo, svaka greda kao kula. A netko reče da je grad već sazdan — golem i strahovit. Opasao ga zid i obranio ga toranj iz kojega suklja dim i vatra kao iz vulkana, a plač i urlik ore se nadaleko.

Tako se pričalo po Istri; i svi gradovi zatvoriše svoja vrata, i svi plemićki dvorovi digoše mostove i postaviše straže.

Bez kmeta-divova opustješe pašnjaci, podivljaše vinogradi i njive gotovo po svoj Istri. Prvi koji se prenuše bijahu grofovi i baruni. Plemenita je krv kričala u njihovim žilama. Oni da strepe od tih kmetova? Oni da se boje tih prosjaka? Valja ih potražiti i bičem u ruci potjerati na rad i rabotu. A zarezahaše i građani,

**plominski — iz Plomina, gradića, u prekrasnoj uvali (fjordu)
na istočnoj obali Istre, nasuprot otoku Cresu
Kozljak, Belaj i Lupoglav — mjesta u Istri**

ali u njima ne zašumi krv, nego zapišti želudac. Gdje nam je zelje, voće i meso? Cekin za čašu mlijeka! Dukat za glavicu kupusa! Sve ćemo im obećati, samo neka se vrate!

Plemići iziđoše iz svojih kula, podeštati i glavari iz svojih gradova i sastase se da vijećaju kako doskočiti jadu i sramoti.

Plemići su mislili da se divovi moraju utući i pogubiti. Samo ako se koji kmet sam predade, bit će dostojan da živi i da dalje služi gospodaru. Motovunski kamarlengo Civetta mislio je drukčije. Bez kmetova se ne da živjeti. U Motovunu su, na primjer, građani uzalud pokušali da se late motike, sjekire i pastirskog štapa; mišice su im za taj posao preveć slabe, dlanovi preveć meki. Kmetovi su kao gnoj, koji zaudara i kalja, ali je ipak od potrebe. Moramo im štedjeti život i privući ih opet k sebi. Jedino taj strašni orijaš, koji se stavio na celo bune, zaslužuje smrt. Ali — jer se Motovunjani ne varaju u sumnji da to nije nitko drugo do njihov Veli Jože — kamarlengo hoće da na lijep način vrati motovunskoj općini toga obješenjaka. Neka se, dakle, pošalje deputacija k divovima. Civetta se nada da će okretnost i hitrost slaviti pobjedu nad grubom silom i gluposti.

Iza dugoga pravdanja i natezanja nadvlada riječ ratobornih plemića. Odluče da će vitez Odo i barun Braccioduro odjezditi put grada orijaša. Pratit će ih izdaleka oružane čete plemića i građana svake ruke.

Nadaleko i široko slavilo se ime viteza Oda Wachsensteina, gospodara Kozi jaka tamo pokraj Čepićkog

hitrost — lukavost

Wachsenstein [Vaksenštajn] — Istrani ga zovu i »Kozljak«
Bio je to kaštel sagrađen u srednjem vijeku na strmini lanca Učke gore. Tim su kaštelom vladali različiti gospodari, a među njima vitez zle uspomene Odo Wachsenstein.

Čepićko jezero — barovito jezero uz južnu obalu Istre

jezera. Odo je negda sjekao glave Saraceni u Svetoj zemlji i gonio Maure po Španiji. Deset se godina čudila zemlja njegovim djelima. A kad se sruši pod Odovom toljagom i posljednja dušmanska kula, kad klonu pred njim u krv i prašinu i posljednji poganski borac, povrati se taj hajdučina u svoj Kozljak da se odmori i spremi na nove borbe. Da mu se srce ne raznježi i da mu mišica ne omekša u besposlici, jačao je ruke i noge na svojim kmetovima, dok su te kukavice kričale i tužakale se na viteza, jer nisu mogle shvatiti kako je plemenito trpjeti nešto od svoga gospodara kad se radi o dobru svijuu. — Mladi je barun Braccieduro, gospodar dvora Pietrapeloze, bio također čuven kavalir. Slovio je kao najodličniji konjanik, kopljanik i majstor u mačevanju. Sa svih turnira vraćao se proslavljen. Nešto je ipak nedostajalo njegovoj slavi; nije još imao prilike ubiti čovjeka. Probode jednom u srdžbi dva kmeta, ali kmet nije čovjek. Barun ciknu od radosti kad dozna da će uz Oda u boj junački.

Takva bijahu ta dva ljuta zmaja, pa su građani i plemići bili sigurni da će savladati buntovnike.

Cijelog proljeća išle su u Pazin čete da se sakupe, postave u bojne redove i krenu prema bedemu na vrhuncu Psoglavčeve gore.

***

Iz pradavnih vremena čudili se Istrani visoku brijegu baš u srcu zemlje. Vrhunac je brda prostran, ravan kao

Saraceni — ratnički arapski narod, koji je u srednjem vijeku iz Afrike provalio u Evropu, zauzeo Siciliju, Korziku, Sardiniju i Kalabrijuu, pa potom krenuo put Rima. Međutim, bio je potučen kod talijanske luke Ostije.

Mauri — Arapi koji su provalili iz sjeverozapadne Airike u Španjolsku, tu osnovali pokrajinu Kordobuu. Najposlije su otjerani s poluotoka za vladavine španjolskog kralja Ferdinanda i kraljice Izabele godine 1492.

Braccioduro (talj., čitaj Bračoduro — čvrsta ruka) — ime talijanske plemićke obitelji.

turnir — naročite srednjovjekovne viteške igre na konjima

dlan i gotovo sasvim go, jer samo dvadeset cerova strši u sjevernom uglu te poljane. Opasan je zidom kamenja na kome nema traga udarcu zidareva malja. Te su litice samo složene jedna na drugu. Na njima bujaju lišaji, zeleni se paprat, raste po koji grmečak. Narod priča da su to ostaci i ruševine grada što ga već davno sazidaše Psoglavci, koji su krali po selima blago i djecu, pa koja sreća što im se zameo trag! Iskopaj ma gdje jamu na vrhuncu pa ćeš naći na kosti i lubanje, a naći ćeš i neke kamene sjekire, kugle, igle i bog ti ga znao! Bilo što bilo, to je grad Psoglavaca i mjesto je prokletu.

I baš na to Psoglavčevo brdo povukla se Jožina četa. Divovi su samo nešto znali o tim pričama. Oni se tu nastane, ne htijući slušati Jožu i dignuti ruku na svoje bivše tlačitelje.

I kmeti počеше krčiti strmine, orati doce.

Od zore do mraka zveketahu motike po ledinama. Krčevine se pretvoriše u njive i vrtove. U zemlji kljalo sjeme i pupale mladike; trava rasla sočna i rosna; goveda se množila. Težaci se sami čudahu toj blagoslovljenoj grudi koja je bogato naplaćivala njihov trud. Kao da su vile sijale preko noći u brazde sjemenje, jer bi već do koji dan probile na oranici kllice, pa su orači govorili: »Tko nam to pred zoru prostire zelene sagove na polja i njive?« — Radovahu se divovi; jedino je Jože mrštio čelo kao da mu ipak nije pravo. Preko cijelog dana kopao je u docu kineći se kao nitko drugi. Zemlja je škripala, stenjala i ječala pod udarcima njegove motike, pod snagom njegova pluga. Go do pojasa, crven od napora, prašan i kaljav, parao je i rezao zemlju u sunčanoj žegi, u vjetrini i na kiši, ali kad bi se uvečer

grad Psoglavaca — Prema pjesnikovu opisu bio je sagrađen još u davno doba od Avara, koji su prodrli u Evropu sa sjevera, pa i u Istru. Avari su bili krvoločni ratnici, pa je narod vjerovao da su to ljudi sa psećim glavama i prozvao ih Psoglavcima ili Pasoglavcima.

vraćao na goru, kriknuo bi: »To je sve dobro i lepo, ma je galjot Ilija htel neč drugEGA od nas.«

Dani su prolazili, žito je raslo, voće je zrijalo po vrtovima. Umirio se i Jože. Začarala i njega zemlja okolo Psoglavčeva brda zatravila ga i osvojila. Živio je samo za nju, pa bi jedino katkad planula u njegovu srcu mržnja na bivše gospodare; buknuła bi, ali i utrnuła poput iskre pod hladnim pepelom.

Ugrije ljetu i usjevi se zatalasaše. Zazeleni se zelje po docima. Borići i hrastići uzniješe se gustim krošnjama. Divovi su radili mirno i bezbrižno.

Mučili su se kao nikad dosad, ali ih je ta rabota opajala zadovoljstvom, srećom, koju su osjećali prvi put u životu. A kad vidješe da je sve zeleno i zlatno okolo brda, počеше popravljati zidinu svoga grada i podigoše na glavici brijega daščare za stoku i za sebe. Drven grad, opasan zidom kamenja i okrunjen vijencem cerova, uznije se na vrhuncu. Naličio je izdaleka, u osvit dana, konjaniku koji motri s visoka kraj oko sebe. Kad su divovi zabadali koce u zemlju, naidoše na svu silu kostura, koje oni pokupiše da ih zakopaju na poljani usred grada.

Kopao Jurić dva dana jamu, kad mu najednom zveknu lopata i nešto zasja u tami. Kmet se prignu zaroni rukama u neke sjajne pločice.

— Ča je? — upita Jože, koji je vukao kosture k jami.

— Drž'! — ozva se Jurić i digne šaku punu nečega. Jože prihvati.

— Ča je to? — upita Jurić vireći iz jame.

— Novac! Zlato!

— To je trdo, ne je se.

htel neč drugEGA — htio je nešto drugo

To je trdo, ne je se — To je tvrdo, ne može se jesti (ne jede se).

— Ne znam ni ja zač služi; ali su Motovunjci kako ljudi za tom šuškarijom. A je još ča dole?

Jurić pusti lopatu, prignu se, pa se uspravi držeći u rukama dva lonca, iz kojih istrese novaca, prstenja i lanaca.

— Viš! — reče Jože. — To je neč drugo. Zove se prstenje. Takove kolobare nose Motovunjci na prstih, a to drugo nose ženske na uhu.

— A zač?

— E, tako! To je znak da ne smiju delat.

— Ču napred kopat?

— A zač ne? Hiti sve to van dokler iskopaš jamu. Nam to ne služi.

Jurić je dalje kopao vitlajući uvis pune lopate novaca, prstenja, lanaca i naušnica, srebrnih čaša i pehara. Jože je kupio po poljani kosture, dizao bremena na leđa i nosio ih na rub jame da ih složi u stog.

Jože zagazi u zlato, prignu se nad jamom.

— Ej, Jurić! Dosta. Počnimo!

Jurić skoči iz jame.

Divovi počeše bacati kosture u rupu.

— Znaš, Jurić, da ti se prav čudim. I ti si s njimi, — najednom će Jože.

— Nego da sam kad imaju pravo. Ča ni tako sve u redu? Gospodari nas pušćaju u miru, a mi njih.

— A da najedanput priđu?

zač služi — čemu služi; čemu treba

šuškarija — tričarija; sitnica

A je još ča dole? — A je li štogod dolje? Ima li još štogod dolje?

Viš — Vidiš

To je neč drugo — To je nešto drugo

delat — raditi

Ču napred kopati? — Hoću li dalje kopati? Da nastavim kopati

hiti — baci

prav — upravo

Ča ni tako sve u redu? — Zar nije tako sve u redu? priđu — dođu

— E, onput bi jim rekli nek pojdu, da nećemo. Ča bi nam?

— A, tako! Ali je galjot drugačije predikal; nek nam oni daju nazad ča je naše!

— I ti odmah s tim svojim Ilijom. On ni znal ča nam treba. Mi smo takvi. Ubit, izgoret, isterat. Ma zač, kad nam je tako dobro: bez napasti i bez greha. I sve ti je zaludu ča govoriš. Učinili smo te za poglavara, a ti si nam obećal da nas nećeš voditi na tuje.

— Ali ako oni navale?

— E, onput — ne znam!

Kosturi su već svi ležali u jami; rupa je bila gotovo puna. Da je poravnaju, gurnuše u nju nogama one novce i prstenje. Zlato i drago kamenje sjalo se na suncu i bolo divove u oči. Jurić zagmu sve to s nekoliko lopata zemlje; da poravna još bolje jamu, lupnu o zemlju svojim teškim nogama i reče:

— Tako nam je dobro, nič nam ne fali.

Divovi se latiše motika i počеше silaziti u do gdje su im drugovi radili, kad najednom stadoše iznenađeni i začuđeni. Niz brežuljak, koji je stršio na zapadu Pso-glavčeva brda i zvao se »Strigina glavica«, silazile su čete konjanika, a za njima redovi pješaka; lepršaju zastave, ječe trube, zveči oružje. Jedno dvjesta koračaja pred vojskom jezde dva viteza u sjajnim pancirima, perjanicama na šljemu, štitom o lijevom laktu i kopljem u desnici.

— Ki su ti? — upita Jurić.

nek pojdu — neka odlaze; neka se nose

Ča bi nam? — Sto bismo mi s njima?

predikal — pripovijedao; naučavao

zali — zašto, zbog čega

voditi na tuje — voditi na tuđe (zemljište), voditi na ono što ne pripada nama

pancir (talij.) — oklop sačinjen od čeličnih verižica; nosili su ga u srednjem vijeku vitezovi kad bi odlazili u borbu

ki — koji

— Ča ne vidiš. Oni — naši gospodari! Nisam li ja pravo govoril, a?

— Pa ča ćemo? Ča će sada bit?

— Ča bude, bude. Ala jih ima kao mravi!

Jože ogradi rukama usta pruži vrat i zagrmi:

— E, ljudi! Tecite gori! Tecite, — e!

Divovi u đocu bijahu već prije ugledali vojsku i sad su spremali poljsko oruđe da krenu uz Psoglavčevo brdo.

— Bilo bi bolje da smo poslušali poglavara Jožu — reče jedan od njih. — Eto, gredu da nas jade, pa ćemo morati na silu da ih natučemo.

— Muč"! — ozva se pazin ski kmet Liberat. — Ča će oni nam! Nas je dvajset, pa ćemo jih lahko poterat. Ho'mo gori, pa ćemo vidit.

— Ne! — reče onaj prvi. — Pogazit će nam dolce. Zač da nam delaju škodu? Poterajmo jih odmah.

Divovi nisu znali hoće li vojsci u susret, kad zaori s visoka Jožin poziv.

— Poslušajmo glavara! — reče Liberat.

Ne potraje dugo i divovi su sjedjeli okolo Jože na zidini Psoglavčeva grada. Jože ih opet savjetovao da potuku te silnike i osvete galeota Iliju. Ali se stariji kmeti opriješe. Dogovoriše se da ne liju krvi, ali da nikako ne puste građane preko zidine. Kad im dozlogrde, onda će ih potjerati. Ta, što bi ti žabići protiv dvadesetak ljudi? Sve je lako kad ih se oni više ne boje kao ono prije. Gle, građani su već stali, rekao bih da im se ne da preko doca.

I zbilja; čete se bijahu zaustavile na dnu brežuljka. Gledale su usjeve u dolini, vrtove po strminama i one divove gore na zidini. Odmarale su se od putovanja i

tecite — trčite, brzajte

gredu da nas jade — dolaze da nas ljute, draže, bjesne

Ho'mo gori — Hajdemo gore

Zač da nam delaju škodu? — Zašto da nam nanose (prave) štetu?

bodriale se uzvicima viteza Oda i baruna Bracciodura, koji su dalje kasali preko doca.

Vitezovi su letjeli kao strijele. Prodoše začas do i nagnuše uzbrdo.

— Gledaju nas, a ne miču se! — reče Braccioduro.

— Kmetske duše! Već se boje! — odgovori Odo.

— Hop! Hop! — ubode barun konja, željan da se proslavi, utisnuvši prvi svoje koplje u trbušinu kojega orijaša.

I vitezovi banuše pred Psoglavčevu zidinu.

Braccioduro potegne uzde i puhne u rog.

— ča bi hteli, gospodine? — upita Jože.

— Izadite nam na megdan! — reče vitez, propne konja i zavitla kopljem.

Ali divovi kao da ih ne razumješe.

— Kukavice! Mrcine! — vikaše Odo. — Izadite i dva na jednoga.

Divovi samo sjede na zidini i gledaju.

— Juriš — nalažu vitezovi, pa namještaju koplje i bodu konja.

Jože se dosjeti zlu i dignu brzo nogu koja mu je visjela niza zid. Ali se nevješti Jurić ne maknu, pa mu Odo kopljem uđe u meso.

— Vrag te! — viknu Jurić.

Mladi gorostas istrgnu koplje iz mesa, skoči sa zida, koraknu hramljući prema vitezima i udari nogom Odova konja u trbuh. Kobilica poletje u zrak i tresnu s gospodarom u travu.

Divovi prasnuše u smijeh. Ali Braccioduro usplamtje srdžbom i nagnu na Jurića. Gorostas ga prekorači i uspne se na zidinu. To razveseli mlade divove. Sad su kmeti držali noge niza zidinu; gledali su kako se vitez Odo koprcu pod kobilicom i igrali se hltrosti s plemenitim Bracciodurom. On njima koplje u gnjat, a oni nogu uvis. I ta bi zabava potrajala dosta dugo da Jože igrali se hitrosti — pravili su ruglo, zbijali su šale

ne zamahnu najedanput nespretno nogom te udari baruna baš u prsa. Braccioduro se vinu uvis, padne u grm, iz kojega se doskora dignu, ali oštećena oružja, uzdrmanih kostiju. Odo se bijaše uto iskopao ispod konja; on se lati trublje i zatrubi do tri puta.

Na taj znak maknu se čitava vojska u dolini.

Uz viku i krieanje udariše čete preko doca i nagnuše uza strminu. Vrve kao mravi, penju se kao valovi uz obalu. Pokrile su stranu brijega i već se tiskaju prema zidu. Oružje zveči, koplja lete i psiću strelice.

— Naprijed! — zagrmi Odo. — Neki su ranjeni. Ne liju krvi.

— Udaraju samo nogama. Naprijed! — kriči Braccioduro, kojemu se duša već vraća u prodrmane kosti.

— Veli Jože! Veli Jože! — kliču Motovunjani.

I građani, osokoljeni, vrve oko zida, penju se uz kamenje s nožem u zubima.

Divovi se smeli, ne znadu što će. Guraju građane rukama i nogama, straše ih riječima. To potiče osvajača na veću smionost, penju se i po nogama divova, psuju kao pravi gospodari svoje glupe kmetove.

— Jože, — javi se Jurić, koga peče rana na nozi, — ćemo ih?

— E, — odgovori Ježe, — ja bih!

— Ne! — kliče kmet Libcrat.

— Ča ćemo onda? — pitaju divovi svoga glavarara.

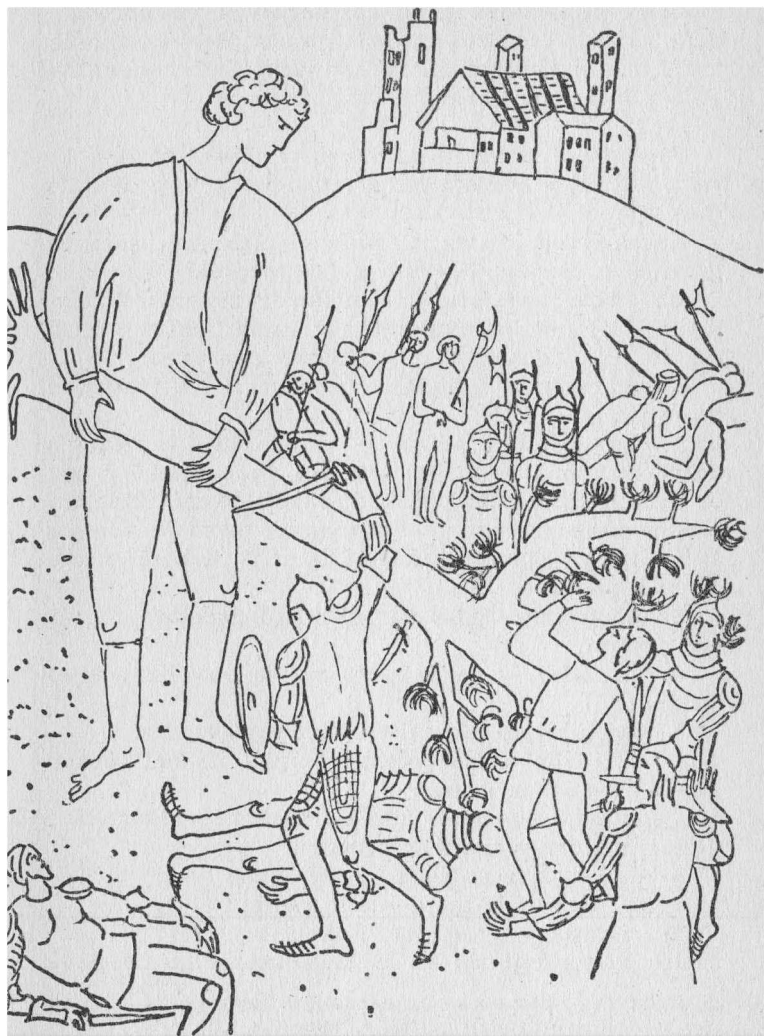
Jože se časak zamisli, pa pokaže rukom cerove iza daščare.

— A vi jih pometite!

Nekoliko divova pohrli k stablima. Povratiše se s iščupanim cerovima, obmuše korijenje uvis, zagaziše u gomilu.

— Ho! Ho! — kriknuše kmetovi, pa raširile noge i počеше mesti: tko zid, tko strminu.

Nastade zapomegaj, metež, bježanje. Građani su ćemo ih? — hoćemo li ih (izudarati!)?

vrcali u zrak, padali na travu, valjali se niz obronak, tulili i rikali izmučeni, razdrti i prašni, dok su orijaške metle mele nemilosrdno i snažno bacajući ih sve naniže, goneći ih po trnju krševita obronka.

***

Građani se utaboriše na Štriginoj glavici. Rekoše da valja kazniti te razbojнике, povesti opet u tor podivljale ovce.

Kamarlengo Civetta radovaše se neuspjehu vitezova govoreći o deputaciji koja treba da se pošalje kmetima.

Iza dugog pogovaranja odlučiše da motovunski, pazinski i labinski podeštati krenu s kamarlengom u grad orijaša i da kakogod sklone težake na povratak.

— Sramota! — zgražahu se baruni. — Ugovarati s kmetima!

Ali se podeštati uspeše na magarčiče i zajahaše u dolinu skromno i tiho, bez vjesnika i bez pratnje. Svaki je od njih htio ozbiljnim i dostojanstvenim držanjem sakriti strah koji im je tištio dušu. Samo je Civetta škiljio zlobno očima siguran da će prije ili kasnije prevariti ljudeškare.

Sunce je bilo visoko na nebu kad podeštati stigoše pod zidinu.

— Ča žele? — upita Jurić koji je onaj dan čuvao stražu.

— Htjeli bismo govoriti s vašim poglavarima.

— Ah, tako! Onda počekajte. Jože! Liberat! Tome! O-o-o-j! — ookne kmet.

Deputacija nije dugo čekala. Na zidu se pokaže Veli Jože i dva druga sijeda gorostasa.

— Oni su šjor podeštati — reče Jože svome bivšem glavaru i sjedne na zid. — Ča bi radi?

Motovunskog podeštata osokoli taj doček i počeo držati govor, koji mu se već dva dana vrtio po glavi.

deputacija — izaslanstvo koje ima da obavi osobit zadatak
šjor podeštati (talij.) — gospodin, načelnik, poglavar

Reče Joži kako se raduje što gorostas nije nastradao na Barbabiankinu brodu. Motovunjani su ga dugo očekivali pripravlajući mu pečene volove i brente vina, jer građani uvijek štuju Jožu. Zašto se, dakle, ne vraća gospodarima? Čemu je pobjegao u to leglo Psoglavaca, u tu prokletu goru?

— A1 nam je tu lepo! Delamo! Slobodni smo.

Podeštat nije očekivao da će iz Jožinih usta čuti te riječi, pa nije znao što bi odgovorio. Ali se umiješa kamarlengo i zamoli Jožu neka mu pokaže pismo u kome stoji da je kmet ravan građaninu i da može biti slobodan. Jože se zbuni. Kamarlengo ga onda upita, znade li on što to znači: biti slobodan.

— Ne znam, ma eto... Sada mi je nekako drugačije. Sad mi je delo milije. Sad je sve to moje. Čovik sam ka i oni.

— Tako je! Tako! — oglasiše se ona druga dvojica gorostasa.

Civetta ne odgovori. Divovi mu se pričiniše taj čas još veći no zbilja i bijahu.

— Jože! — upita podeštat. — Hoćeš li, dakle, s nama?

— Gospodine, — odvrati div, — pustite vi nas! Da bi kmeti hteli mene slušat, došli bi mi k vama da nam povmete sve ono ča je poli vas, a je naša muka i trud.

Podeštat se upropasti na te riječi. Udari u obećanja. Kmet će uživati ista prava kao i građanin; općina će ga hraniti.

— Znaju, gospodine, — prozbori kmet Toma — mi nećemo nikako više k vama. Pozabite nas i delajte sami na onih njivah.

pismo — isprava, dokument

Čovik sam ka i oni — Čovik sam kao i oni, jednak sam njima

poli vas — kod vas

Podeštati se pokunjiše i počeše se spremati na odlazak. Ali Jože prekorači zid i stane pred njih.

— Počekaajte! Neću da grete praznih ruk.

Gorostasove ruke bijahu pune zlata i srebra.

— Dio santo! — kliknuše podeštati.

— Snamite klobuke! — reče Jože.

Izražaj sreće sinu na onim licima; oči zabljesnuše.

Iz Jožinih ručeta padalo prstenje, lanci, i dukati u plemićke šešire. Podeštati gurahu jedan drugoga, dizahu se na prste; spružena vrata, uzdignute glave, otvorenih usta i raskolačenih očiju tiskahu uvijek naviše šešire prema rukama iz kojih je padala zlatna kiša.

— A meni ništa! — reče kamarlengo.

— Tebi ne dam! Si hud čovik, — rekne div i skoči na zidinu.

Mirina je sada bila opet pusta, samo se vidjela Jurićeva glavurda okrenuta prema Štriginjoj glavici.

Podeštati uzjahaše osle, pohitaše niza stranu.

V

Na vijest da su se podeštati vratili s Psoglavčeva brda s punim džepovima zlata uskomeša se tabor građana. Psoglavčevo je brdo puno zakopana zlata, i kmeti bi sad mogli zidati palače i kupiti sve mletačke gradove. I građani su hrlili k podeštatima da vide i opipaju novce, prstenje i lance. Ali je taj novac pripadao njihovim djedovima i pradjedovima, koji poniješe sve svoje na brdo da ih Atiline čete ne oplijene kad je ono bič božji prolazio Istrom. Građani su, dakle, pravi baštinici toga blaga, a kmeti su razbojnici koje treba prisiliti da

Neću da grete praznih ruku — Neću da odete praznoruki

Dio Santo! (talj.) — Bože sveti!

Snamite klobuke! — Skinite šešire! Otkrijte glave!

Si hud čovik — Zao si čovjek, čovjek si žestoke ćudi.

»bič božji« — nadimak Atilin koji je ušao i u povijest kao

oznaka njegovih strahota

povrate što nije njihovo. Zlato se mora porazdijeliti između građana, jer je zakon-zakon. Psoglavčevo brdo nije kmeta-divova, jer kmet ne može imati ni pedlja zemlje pod kapom nebeskom; sve je od građana i plemića, pa su zbog toga ti gorostasi po dva puta lupeži. Najviše su galamili oni iz Motovuna, iz Pazina i iz Buzeta, jer se Psoglavčevo brdo nalazi na međi njihovih općina; svaka je pače od tih triju općina dokazivala da je ono brdo njezino. Baruni su govorili da su plemićka prava mnogo starija od općinskih: Psoglavčevo je brdo — i sve ono što je na njemu i u njemu — imanje istarskih plemića. Pogledajte samo one novce i prstenje; na njima su grbovi i krune. Baš njihovi plemićki znakovi. Pravo je i pošteno da im podeštati dadu i ono što su dobili od Velog Jože. Građani su htjeli da se zlato odmah porazdijeli jer ga je gorostas podijelio njima svima, a ne onoj trojici podeštata. Motovunjani su pak rogo-borili da sve ono što potječe iz Jožinih ruku pripada jedino njima, jer je Veli Jože motovunski kmet. U taboru se nije nekoliko dana ni jelo ni spavalo. Govorilo se, raspravljalo i snivalo otvorenih očiju o hrpama prstenja, o gomilama lanaca i o kiši novaca. Kao da je groznica tresla kostima plemića, kramara i trgovaca. Ma koliko vikali na divove, nisu se ipak mogli složiti kako i kada da opet navale na gorostase. Htjeli su prije znati čije je zlato i koga će ono dopasti. Usjevi su zorili u ljetnoj žegi, kmeti su radili u docu i po obroncima, a građani su provodili dane u svađi i kavgama.

Do dva puta pokušашe plemićke čete bojnu sreću i jurišaše na zidinu divova, ali se vratiše izlupane i osramoćene.

— Ti su divlji kmeti praunuci kozara Polifema. Nisu dostojni da se s njima mjerim, — reče barun Braccioduro.

kozar Polijem — jednooki div iz Homerova epa »Odiseja« koji na osamljenom otoku timari ovce. Ovdje se naziva Polifem kozarom valjda podrugljivo.

— Tu je neka čarolija posrijedi, — prozbori vitez Odo.

— Začarane metle! — rekoše uz porugu građani. — Bolje tako, jer bi inače baruni postavili svoju šapu na ono zlato.

Na veliko čudo sviju plemenitaša kamarlengo Civetta je samo šutio. Bijaše se osušio kao kolac, pustio da mu raste brada i zgrbio se kao starac. Otudivao se od drugova i sjedio sate na vrhu Štrigove glavice žmireći očima prema gradu divova. On je nešto čekao. Jednoga se dana vrati kradom u Motovun.

Građani su sad zbijali šale, govorili manje o zlatu i divovima; ležali su i spavali na svome brodu.

Ali to nehajstvo i ljenčarenje bijaše samo prividno. Obdan se odmarahu od noćnoga truda i bdijenja. Netom bi se smrklo, spušta se građanin u dolinu, i to ponajviše sam ili s kojim od pouzdanih drugova. Silazili su u do i verali se u tami okolo podnožja Psoglavčeva brda. Kopali su svu noć zemlju amo-tamo po obronku brijega i vraćali se pred zoru na štrigovu glavicu iznemogli i razočarani. Ali ih je nada opet tjerala u dolinu. Zlato je moralo biti negdje gore okolo vrhunca. Da ga je jednom naći, pa iskopati i pobjeći! Tko će da svlada gorostase? Pa kad bi im i uspjelo, htio bi svaki da grabi i nosi. Sam naći, sam uživati! I građani se počеше šunjati sve naviše. Tražili i kopali po kršu i trnju u veliku strahu, ali zlatu ni traga. »Još naviše, pod samom zidinom!« — pomisliše oni. — O ponoći obilazile neke sjene mirinu Psoglavčeva grada. Kao da su velje gliste i krtine kopale obnoć rupe i rovove. Divovi su, umorni od truda, spavali noću kao zaklani, a građani se počеше penjati i na zidinu. Buljili su kroz tminu u nijeme daščare i skakali

Začarane metle — vještice se, prema narodnom sujevjerju, skupljaju svake noći o ponoći, a naročito u Ivanjoj noći, na svome ročlištu (kod nas na vrhu Kleka), a na te sastanke dolaze jašući na metlama.

sa zida, netom bi u kojoj staji zamukala krava. Najsmjeliji od svih bio je motovunski postolar Škarpa i njegovi drugovi. Oni su jedne noći preskočili zid te iskopali jamu pokraj daščare, ali ne nađoše no nekoliko gnjilih lubanja. Htjeli su kopati i drugu jamu, kad se otvoriše vrata na daščari i velika sjena banu pred njih.

Motovunjani se ukočiše.

— Jao. Nemojte nas! Milost! — zajaukne hromi crevljar.

Div kleknu i složi ručetinama ono četiri junaka u jedno breme.

— Ki ste?

— Motovunjani. Ja sam Škarpa.

— Spominjem se. Oni šepavi. A ča išćete tuka?

— Ma... Kazat ću sve. Zlato.

Jože se uznemiri. Imao je u šakama crevljara i četiri od onih momaka koji mu začepiše kaljavim sijenom usta kad je ono pjevao pred motovunskim zidom. Kao da sada opet čuje Ilijine riječi: »Osveti sebe i mene!« Ta, on se zakleo galeotu da će se otresti ropstva i da će se osvetiti, a ovog drugog obećanja nije još izvršio. Dosta mu je malo bolje stisnuti pesti i Iliji će biti odmah lakše na dnu mora, u utrobi utopljene lađe. Ali kao da čuje glas kmeta Liberta: »Ne lij krv — greh je!« I te mu riječi grme u ušima kao zapovijed. Jože otvara šaku; neće da ih zgnječi kao crve, ali će iskušati njihovu gordost od koje je toliko pretrpio.

— Želite zlata?

— Zlata! — kriknuše građani i Jože vidje kako im oči zasjaše u tami.

— Ja, al vam ga neću darovat. Morate ga zaslužiti.

— A kako?

— Pridite nam pomagat kad delamo dole u dolcu.

— Hm! — zamumlja crevljar.

**crevljar — postolar, obućar
pridite — dođite**

— Ja ću, — reče jedan od momaka.

— Gledajte, ovakvih ćete dobit! — nastavi div i dade im da opipaju novac.

— Ću i ja! — šanu i drugi momak.

— Pa dobro! — reče Jože. — Sada poj te i čuvajte se ove zidine jer bi vam se moglo ča slabega dogodit.

Motovunjana nestade, div legnu.

Sve je mirno u ljetnoj noći, jedino leganj zacvrkuće kadikad zašuštav nad stajom dok psi na Štriginoj glavici ževkaju i reže. Noć je topla. Čas je kada smilje i majčina dušica liju iz čašaka miris. Zvijezde trepeću — bde budne i šutljive nad uspavanom zemljom.

Jože leži u travi, gleda u tamu i osjeća kako mu noćni mir prodire u dušu da ga raznježi i udobrovolji. Glas mu šapće iz dubine duše da je lijepo i plemenito što odolje napasti i ne zadavi one patuljke.

Dugo sluša gorostas mukanje krava u stajama i dihanje usnulih mu drugova u daščarama dok ljetna noć baca na nj koprene prokađene mirisom, nakićene iskrama, škropijene rosom.

Puhao je vjetrić. Zašušnulo je sve unaokolo. Srsi proletješe krošnjom hrašća i granama grmova. Zadah još ugrijane zemlje udari diva u lice. Lupnuo ga vjetar u obraz i donio mu iz gore i doca vonju grude, miris usjeva, pelina i borove smole. I pričini se gorostasu da mu ta uspavana zemlja — ta njegova zemlja koju je on hranio i oplodio snagom mišića, potokom znoja — progovara čarobne neke riječi. Ona ga traži i mami u noćnome času kao ljubovca, koja ga zavoli svom dušom, jer je on znao da je prene na nov život, da je izmuči i — usreći. I gorostas prianja grudima o zemlju, pruža

pojte — idite, odlazite

leganj — noćna ptica slična lastavici

ruke kao da hoće zagrliti tu ljubvu vjernu, podatnu i plodnu — tu staru majku svoju, iz koje idu cijelim njegovim bićem mlazovi mlijeka, valovi snage.

Mjesec ističe i rijeka svjetlosti struji s vrhunaca niz proplanke i doline okolo Psoglavčeva brda. Srebrna pređa uhvatila se za vrhove stabala, rekao bih, nevidljive ruke suču iz svjetlucava povjesma na granama svijetle žice na grmove i stijene, pa steru zemljom sagove po kojima srebro teče.

Miljenik zemlje zaspao je na travi usred poljane svoga grada. Rasvijetljen mjesečinom nalik je na povajeni kip. Škropljen rosom i dražkan vjetrićem roni u sve dublji san. Spava u šumoru lišća i u sve tišem brujanju popaca.

Sunce granjuje; prve sunčane zrake udaraju gorostasu u čelo. Kosom punom rose probudio se Veli Jože, digao se i pozvao na rad drugove.

Divovi ustadoše i sakupiše se okolo glavara, koji im reče što znače one jamice pokraj daščare i okolo zidine, te naredi da se odsad i obnoć stražari.

— Uhvatili su se nas kao muhe konja, — reče Jurić.

— Pa ča nas briga! Dođi jat će im.

Divovi se razidoše. Jože baci na rame motiku i siđe u dolinu. Dočekaše ga crevljar i četiri momka. Lica im blijeda i kisela, glave pokunjene. Gorostasu bijaše čudno pri duši; nije znao kako da govori s tim ljudima, u koje je prije gledao kao u bogove. Pitao se da li su to zbilja oni isti koji su ga onako mučili na motovunskoj zidini.

— Šta ćemo? — upita Škarpa.

— Čemo prekopavati

— Nemamo motika.

— Ću kopat ja, a vi ćete za manom čistiti kamenje. Je ga puno u ovoj zemlji. Ćete ga speljat sve na jedan kup.

I Jože im okrene leđa, raširi noge, prignu se, zamahnu motikom, uroni je u zemlju, pa potegnu ruke k sebi i rasu punu motiku raspucale grude ispred građana.

— Hu! Hu! — hukaše Jože pregibajući se i ispravljajući kao jablanov vrh pod udarcima bure. Obilat znoj poče mu teći niz čelo i bliještiti mu na prsima. Dihao je snažno, mahao sve naviše motikom, koja se sjala na suncu. Napinjao je i nadimao mišice na vratu i na laktima; kočio noge, slične stupovima. Ledina je pred njim pucala, gomilala se iza njega i okolo nogu tako da je gorostas ronio sada u sipku zemlju sve do koljena. Zemlja je škripala kao da stenje pod udarcima koji je razdiru. Građani su za divom trijebili kamenje, ali ne mogahu odoljeti navali iskopane zemlje što je pred njih padala, jer je Jože dihao sve muklije, sagibao se sve naniže, strmio se navrh nogu dižući visoko motiku. Mahao je i udarao brže i snažnije opit vonjem svoga znoja i zadahom zemlje.

Kamen odskoči od motike i udari crevljara u nogu. Škarpa ciknu, kleknu i, stiskajući od bola zube, stade dalje trijebiti kamenje.

Jože dignu nogu, pokroči naprijed i nastavi rad. Najednom reče pomoćnicima:

— Žejan sam. Meh! Vode!

Motovunjani skočiše k potoku i donesoše pun mijeh. Jože mu otvori nožicu, dignu ga u zrak, turi nožicu u usta. Građani su gledali kako jabučica skače na orijaševu grlu, a čeljusti se polako dižu i spuštaju. Mijeh se praznio i šumio; hladna se voda pjenila na Jožinim

za manom — za mnom
speljat — izvesti, odnijeti

strmio se — stajao je strmo, kočio se, dizao se

usnama; curila je niz runjava prašna prsa i klokotala u grlu koje je treptalo srčuci požudno.

Kad prestade, div puhnu, cmoknu jezikom i baci prazan mijeh.

— A sad naprijed! — reče Jože i zamahnu motikom.

Tako su oni radili u dolini, a gore, na Štriginoj glavici, građani se kupili, promatrali radnike i pucali od gnjeva.

— Koja sramota! Građani služe kmetu!

— Protjerat ćemo ih iz naše općine, — govorio motovunski podeštat.

— E, majstore Škarpo, e! Sram te bilo!

Najviše je to peklo Motovunjane, koji se zakleše da će one iste večeri suditi crevljaru Škarpi i njegovim drugovima. Moraju oprati ljagu, osvetiti uvredu motovunske časti, pa stajalo te lopove i glave. Ali oni iz drugih općina da dadu oduška svojoj ljutnji i da im brže prođe dugi ljetni dan, počеше se rugati Motovunjanima.

— Je li istina da ste Velom Joži i vi onako rabotali pod Motovunom?

— Je li da je Škarpin djed bio motovunski podeštat?

— A onaj vaš slavni toranj što ga uzdrma Jože kucnuvši o nj malim prstom, je li istina da se naherio kao kolac?

Uzalud su podeštati mirili ljude govoreći im da crevljarova sramota ne grdi sve Motovunjane, jer ćeš u svakoj staji naći po koju šugavu ovcu. Možda je razbojnik Jože ulovio one nesretnike kao mačka miševе, te ih prisilio da mu rade.

Sve badava. Netko je vidio kako je Škarpa pošao Joži u susret. Motovunjani su osramoćeni za sva vremena.

Građani jedva dočekaše zapad sunca.

Umorni i prašni stigoše Škarpa i njegovi drugovi o sutonu u tabor. Dočekala ih kiša kamenja, zviždanje i

tuljenje. Crevljar je nešto vikao u onoj zbrci; mahao je rukama i poskakivao na hromoj nozi. Rulja ne htjede ni da ga čuje. Motovunjani se zaletješe na nesretnike, pograbiše ih, baciše im konopce o vrat i objesiše ih o suh bor.

— Spasili smo svoj dobar glas! — rekoše Motovunjani i kamen im se svalio sa srca.

— Nije po zakonu, ali je ipak u redu! — zamumlja motovunski podeštat.

Dva dana visjela su ona tjelesa o borovoj grani.

Trećega dana skinuše građani lešine da ih bace u koju jamu. Kod svakoga nesretnika nađoše u džepu po dva zlatna novca.

— To im je bila plaća, — reče netko. — Jožin novac!

Građani se zamisliše. Šapat poleti logorom.

— Bili smo nagli i okrutni.

— Veli Jože dobro plaća!

— Pet takvih nadnica, pa si bogat čovjek.

— Braćo, — krikne neki Labinjanin. — ja ću biti iskren. Mi smo svi siromašni građani, a za siromaha nije sramota raditi.

— Zašto nam gospoda ne daju da nešto zaslužimo?

— Tjeraju nas na divove da osvojimo zlato, pa da ono zatim uđe u njihov džep.

— Mučimo se radije za sebe!

— Ljudi, — krikne opet Labinjanin, — služimo onoga koji nas bolje plaća! To vam velim jer znam dobro našu gospodu. Drže nas ovdje da crknemo od gladi. Oni su krivi što se kmeti pobuniše.

I rulja, umjesto da baci lešine u dolinu, iskopa im grob. Građani se pomoliše nad mrtvacima, sahraniše ih i posadiše križ.

One su noći gorjele dugo vatre na Štriginoj glavici i vodili se govori i dogovori do preko noći.

Sunce granu. Čete građana spustiše se u dolinu, stupiše pred Jožu.

— Ča je ljudi? — upita ih kmet naslonivši se na držak motike.

— Jože, naši su nas glavari nahuckali na vas. Otvo-
rismo oči, uvid jesmo prevaru.

— Pa ča ću vam ja?

— Unajmi nas ti!

— Ma ja vas ne trebam.

— Sjur Jože, kušajte nas jedan dan, pa ćete vidjeti, da znamo i mi kako se drži motika u ruci i nosi ka-
menje i trijebi trnje. Danas ćemo badava raditi.

— To ne! Svako se đelo mora pošteno platiti. Čovik ni blago.

— To je odgovor! To je ono čega ne znadu naša gospoda! — kliknuše građani i gotovo kleknuše pred gorostasa moleći ga da ih ne odbije.

— Ma ča ću s vami? pitaše ih Jože — Naše mo-
tike nisu za vas. Kušajte.

Jože usadi motiku u grudu. Dvadeset momaka po-
hrli da je trgne iz zemlje. Znoj teče, ali trud im ostade jalov — motika se ne maknu.

— No, eto!

Građani se gledahu pokunjeni.

— Ha! — krikne Jože. — Možda plug. Počekajte tuka.

Ljudeskara potrкну na strminu gdje su tri orijaša orala i vrati se noseći s drugovima plug. Građani su klimali glavama. Kako orati tim plugom kad ne mogu maknuti ni one motike.

— Vežite i potežite! — reče Jože i baci im snop konopa.

Građani su oklijevali. Gledali su ispod oka kao da su htjeli zaviriti jedan drugome u dušu. Ali sva su ona lica bila blijeda; u očima je plamsalo žuto svjetlo — gramženje za zlatom. Svi su oni osjećali da se to mora

blago — marva, stoka
tuka — tu, ovdje

zbiti, jer ih na to goni neodoljiva sila. Njihove se glave pokunjiše još više, pogledi im postadoše još gladniji.

Najednom se prenuše, baciše pod noge i posljednji sram. Građani se latiše konopa, priđoše k plugu.

Preko sto ljudi poče vući. Ostali se namjestiše da tiskaju i guraju.

Jože prihvati ručice, uroni lemeš u ledinu. Konopi se napeše, stotine nogu upru o zemlju, zahropota mnoštvo prsiju. Plug zaškripnu, ali se ne maknu. Škrinu i zaječi drveni plug kao da se opire naprezanju onog roja patuljaka; zastenje kao da zove snagu Jožinih volova koji su u taj trenutak buljili iz obližnje ograde u onu rulju. Životinje su mukale kao da im nije pravo što ti maleni ljudi navališe na gredelj, koji samo one mogu dignuti, uspraviti i ponijeti na daleku među poljsku.

Jože upre iz petnih žila o ručice; nasloni se na raspon, izboči prsa, digne čelo.

— Forza! — kriknuše građani.

— Šti! — grmnu Jože. Plug se maknu, zaljulja se i zabrazdi ledinom vučen i tiskan od građana prignutih, znojnih i crvenih u licu, a ravnanim rukom kmeta orijaša.

VI

Žetva je — vesela i obilna — oko Psoglavčeva brda. Blagoslovljen je rad kmeta-diva. Cio dan nose i vuku građani-nadničari žito na brijeg. One su daščare pune: žitnice su krcate zmja, staje su preuske za marvu. Plasti se nižu na obronku. Kladare drva dižu se okolo grada kao kule i tornjevi. Nalik je grad kmetova-orijaša, vrh onoga brežuljka, na brod što se uznio povrh vala krcat

gredelj — zadavača, drvena greda na plugu (riječ je njemačkog podrijetla)

forza (talj., čitaj: forca — snaga) upri, snažno

šti — tako seljaci nutkaju i vabe govodo da, upregnuto u kola, povuče i vozi

svake blagodati. Kad sunce zapada i prvi se prameni jesenje magle vuku strminama, rekao bih, da se tada lađa ljulja na gorskom zelenilu. Na njoj su orijaškrmornari, velji šatori i drvene kule. Grad je kmetova-orijaša za vrijeme žetve kao veliko srce koje prima iz stotinu žila krv punu sokova i topline da se prometne u dojkü iz koje će, kao iz vrela, ići zemnicima hrana. Raduju se divovi. I građanima je uskliktalo srce. Glavar divova, onaj neotesani Jože, darežljiv je kao sunce na nebu. Otkako se vratio kamarlengo Civetta iz Motovuna s nekoliko vozova vina, Jože se pomalo sasvim promijenio i postao uzor-čovjekom. Pije kao kakav vlastelin; jogunast je i ponosi se da je praunuk nekog kralja Dragone, čija čaša i kruna rese još i đan-uanas oltare motovunske crkve. Građane ne boli glava što se taj varvarin uzoholio i što se počeo svađati sa svojim drugovima. Jože se gotovo sprijateljio s bivšim gospodarima. Daje svakome zaradu i sipa novac na pregršti. Vitezova i plemića nestade sa Štrigine glavice. Rekoše da im ponos ne dopušta ugovarati s kmetima i prosjačiti od njih milostinju, pa odjezdiše svojim kulama. Za njih je ipak lahko. Tu oni sada vrebaju po cestama na putnike i trgovce. A što bi građani bez Velog Jože? Gorostas još ne zna što vrijedi zlato, pa im ga baca kao proso pticama; oni će domalo dana u gradove s punim džepovima. — A i doba je da se jednom ide. Zima je na đomaku, a Jože im reče da je već ugledao dno one jame iz koje grabi zlato. Gorostas za to ne haje jer su mu staje i žitnice već pune. Građani ipak vele: »Idimo doma! Kad potrošimo, mi ćemo opet k Joži!« I neki su podeštati već otišli sa Štrigine glavice. Rekoše da ih ljuti kad gledaju kako njihovi općinari robuju kmetu. Građani vele da gospoda idu u gradove jer slute, da će skoro prestati ta žetva zlata na Psoglavčevu brdu; dočekat će podeštati i plemići građane u gradu, pa im u ime štali ime Statuta — u ime odredaba, naređenja, zakona

tuta zaviriti u kese i izmamiti novac. Sve to znadu i radnici i trgovci, jedino kamarlenga Civetta ne mogu nikako odgonetnuti. On ne pita od kmeta novaca. Laska im i savjetuje ih u neprilici. Pred mjesec dana skrenuo kamarlengo Velog Jožu da mu dođe u goste; opi ga, a ipak ne dirnu u zlato što ga je gorostas nosio u njedrima. Druga se neka gospoda potrudiše da riješe orijaša toga tereta.

Kamarlengu je pače uspjelo umiješati se u svade što nastadoše između divova. Govorka se da im je on nekom prilikom i sudio te ih pomirio. Civetta ne psuje građane što rade kao težaci i stiska oba oka da koješta ne vidi. Podeštati odlaze; on ostaje sa svojim slugama. Gradi na Štriginoj glavici daščaru, — sigurno će prezmíti u tim gorama. Sto snuje taj Mlečić kad su kmetovi slobodni i jaki, a div Jože prosipa posljednje dukate? Svršila je žetva za divove i berba zlata za građane — doba je da se ide. Kad svane pramaljeće, oni će opet amo da vide je li Veli Jože naišao na koju novu riznicu.

Tako govore građani i vrše posljednje radnje oko Psoglavčeva brda. Spušta se magla, pusu prvi hladni vjetrovi. Građani se dižu da putuju. Primorci su već otišli. Svakog jutra kreće po koja četa sa Strigine glavice. Tabor je gotovo opustio i počeo žutjeti od opala lišća.

Posljednji koji pođe bijaše motovunski podeštat.

— Idimo i mi! — reče jednog dana kamarlengu.

— Ostajem! — odgovori Civetta.

— A čemu?

'— Ja ću natrag s Velim Jožom.

— Šalite se, kamarlengo. Izgubili smo zauvijek kmete.

— Nismo!

— A1 ne vidite što se sve zbiva?! Prenuše se, složiše. Muka im urodi. Oni nas više ne trebaju.

ne pita — ne traži, ne zahtijeva

— Trebaju! Staza je do slobode duga i trnovita.

— Oni je već prevališe svojim orijaškim nogama. Oni nas prekoračiše. Građani su služili svome bivšem robu.

— Građani su služili zlatu. Puzali su pred zlatnim teletom, nisu se klanjali tom orijašu na glinenim nogama. Dobro je što naši izmamiše novac iz kmetskih šaka, ali je kmet sam rudnik koji ne smije nikako iz naših ruku. Ono što gorostas mora svladati da dođe do prave slobode leži u njemu. S tim računam.

— Vi se onda nadate da ćete u njemu utući čovjeka?

— Taj je čovjek još uvijek tako malen da ga ne treba ni svladati. Dosta mi je da katkad pospješim ono što će se svakako dogoditi.

I podeštat vidjevši da se Civetta ne da nagovoriti krene prema Motovunu. Jahao je sav zabrinut razmišljajući kako će dočekati gladne godine koje su već sada prijetile.

Njegove pratnje nestade iza gora, a Civetta je dugo sjedio pred svojom daščarom s nekoliko građana, koji se bijahu zakleli da ga neće pustiti sama između onih divljaka.

Neopaženo požutjelo je lišće jasenovo i lješnikovo, porumenjele su grančice na svibu i drijenu, a plodovi kurike i veprine sinuše po grmovima kao kapljice krvi.

Polagano umire jesen na ležaju opala lišća. Stmad šušti na njivama. Šumore grane na vrbama pokraj potoka. Plaču vode dolazeći iz gorskih izvora.

Dan je vedar, tih i turoban. Sunčane zrake ne žegu više zemlju, lome se u sve boje duge na kapljama rose što ih magla ostavila na hrastovu listu, na klasu poljske prestlice, na kapici mahovine, na vlati trave.

Na poljani usred Psoglavčeva grada sastali se svi

kurika — šumski grm, šib

veprina — zelena grmolika mnogoljetna biljka

divovi da proslave svoj uspjeh i da se dogovore kako će porazdijeliti međusobno ljetinu. Veselje njihovo je iskreno i veliko — ta prvi je put što imaju u rukama nešto svoje. Slobodni su i imućni: odbili su napadaje plemića, a građani se vratiše svojim kućama. Prvi je put što su svi na okupu, ne da rade, no da se vesele. — Čuture im pune kamarlengova vina; miris pečenih ovnova draška im nozdrve; usklici im odjekuju po bližnjim docima. U posljednje su se doba često svađali, palo je grdних riječi, ali će danas sve to prestati. Jože se doduše nešto posilio i stekao neprijatelja u družini, no je on ipak čovjek; ta, bez njega ne bi bili dočekali takve dane. Pravo je što je sio na prvo mjesto kao kakav gazda. Kmet je Liberat sada njihov glavar, ali je Veli Jože ipak najjači među njima, pa neka se momak ponosi.

Divovi jedu i piju. Jože se povalio na bok, podupr'o laktom glavu, priča po stoti put o oluji na moru i galeotu Iliji. Govori kako bi bilo potrebno sazidati grad od kamena kao što je bio onaj bana Dragonje.

— A, ja! Pa da te zatim okrunimo za kralja. To bi ti htel! — oglasi se Ivan, mlad ovčar.

— Muč'! — zagrmi Jože. — Ti si za brave past i za nič drugo!

— Ma, ti jiš moje brave.

— Bravi su svih nas, a paseš jih na mojoj zemlji.

— Ma baš tvoja!

— Ma čigova? Sva je zemlja va dolcu moja.

Jože izbulji oči na ovčara kao da će ga živa progutati. Ivan umuknu; ostali udariše u pjevanje da prekinu prepirku.

Nisu htjeli da se danas svađaju; samo je Liberata i Jurića nešto i sada bockalo protiv Jože, pa su sokolili pogledima ovčara. Liberat je bio kivan na Jožu jer mu Branenčanin ote zemlju u docu. Jurić je pak govorio da

ti jiš moje brave — ti jedeš moje ovnove
Ma čigova? — Nego čija?

ga je Jože prevario i pokrao. Prevari ga zatajivši mu vrijednost zlata, a pokrade ga potrošivši novac što ga je on, Jurić, prvi našao.

— Ča je huje — ukrast šaku mesa ili punu jamu zlata? — viknu Jurić. Ali divovi ga ne čuše; grmjeli su sada u zboru, i pjesma je tutnjala klancima okolo brda.

Sjedjeli kmeti u travi i lišću pokraj vozova sijena nedaleko od daščara, u kojima je mukala i blejala stoka. Poljsko je oruđe ležalo oko njih. Psi su lajali, konji rzali razdragani vonjom pokošene livade. I stariji kmeti počеше pričati svoje stare doživljaje. Koliko patnje i stradanja! Koliko nasilja! A oni su sve to podnosili, puštali da ih grde i muče, bojali se ludo građana i vitezova, koje možeš pogaziti kao hrušteve.

— Smo bili kako blago!

Joše šuti ali drži visoko glavu. To nije više onaj težak koji je negdje čučao pod motovunskom zidinom čekajući pečenku. Nešto ponosno i tvrdo stoji sada orijašu između obrva, a oči mu gore. Opio ga slobodan život, rad i osjećaj snage. U njemu se probudi nešto što se ne miri poniženjem građana i bijegom plemića; kao da sve traži otpor protiv koga će razviti snagu što ga guši i sili da plane. Od nekoliko vremena on vidi da su kmeti nezahvalni prema njemu, da bi se svaki od njih htio postaviti na čelo zadruga, a to ga boli. Priznaju mu da je najjači, ali ga ne drže dosta pametnim. A tko je više od njega doživio i na kopnu i na moru? Tko im otvori oči? Jože se ipak nada da će ga danas nagraditi i udijeliti mu obilniji dio; vidjet će se kod diobe kako ga štuju.

Sunce je bilo već visoko na nebu kad se divovi naitiše i ispjevaše. Digoše se da započnu s diobom. Već kod dijeljenja drva neki se od njih naljutiše i počеше vikati. Teškom mukom uspije starijim kmetima umiriti

Ča je huje? — Sto je gore?
kako blago — poput stoke, kao marva

nezadovoljne, te priđoše k stoci, o koju gotovo da se potukoše. Ovčara Ivana moradoše vezati da ne navali na glavara Liberata. Bili su svi kivni jedan na drugoga, kadno prijedohu na žito i kukuruz. Jože se prvi pomami tvrdeći da njega ide mnogo više.

— Ja sam skopal i izoral dolac ispod Štriginega brda, a dolac je napunil žitnice. To je sve moja muka.

— Mučili su se oni iz grada, — reče Liberat.

— Pak! Sam ih ja plaćeval.

— Si, ma s mojimi beći! — viknu Jurić.

— Prav govori Jurić. Zač im je dal ono zlato? Ni bilo njegovo, — umiješa se ovčar Ivan.

— Svaka čas' tebi, Jože! — rekne stari kmet Marko.

— Si čovik i znaš s ljudima ishajat. Ja, dolac je dal čuda žita, ma su delali oni iz grada. Ti si ležal i pil! Ne govori da si se puno mučil. Smo mi već nego ti. Svaka čas' tebi, Jože! Ma si ih plaćeval s beći svih nas. — Ča ni tako, ljudi?

— Vero ja! Tako je!

— Huncuti! Lupeži! — planu Jože i stane psovati crven u licu, nabrekli žilama na vratu. Njegova je dolina; on ju je izorao i posijao. Građani su čeprkali kao kokoši po oranici i smetali ga u poslu. On je puštao da rade i darivao ih zlatom samo da se okane zanovijetanja i da budu mirni.

— A ča će ti sve to žito?

— Ča te briga! Ča je moje — je moje.

— Volil bi jopet služiti gospodaru nego tebi! — vikne Jurić.

Jože se uzalud žestio. Kmeti su ga sada gledali mrki, mučaljivi. Branenčanin vidje da su gotovo svi

beći — novci

Smo mi već nego ti — Mi smo više (uradili) nego li ti

Vero ja! (talij.) — Tako je!

s ljudima ishajat — snalaziti se, sporazumijevati se s ljudima
j opet — opet

protiv njega i da ga se ne boje, pa se još više uspalio. Potrči daščari, otvori vrata, skoči na stog žita. Rukama i laktima stane gurati i bacati zrnje izvan daščare u oblaku plj eve i prašine.

— Na psi! Na vam! Moja muka! Moj trud!

— Si munjen? — kričahu mu kmeti spremni navalliti na mahnica.

Jože se najednom umiri; izađe iz daščare.

— Dobro je! Ste svi kontra mene. Ja grem, ma mojega žita nećete godit!

*

One iste noći gledao je kamarlengo Civetta sa Štrigine glavice kako požar bukti u Psoglavčevu gradu. Gorjele su daščare i ceri na rubu poljane. Ognjeni jezici drhtahu u vjetru, dizahu se sve naviše ližući daske i slamu na krovovima, a stabla se upaljivahu. Grad je gorio sličan lomači na vrhuncu brda.

Iskre su letjele naokolo vrcajući iz dasaka, iz krošnje stabala. Velike sjene vrzahu se okolo vatre. Stoka je bježala mućeći i blejeći niz obronak. Čopor konja srtao iz staje, kasao niz strminu; topot je tutnjio dolinom; vjetar je nosio daleko rzanje. Gle, nekoliko sjena juri u dolinu, srću preko krša — gone nekoga. U rukama im klade kojima mašu.

— Jože brek! — čuje se vika u huku vjetra. Sjene su sišle u dolac, razišle se i sve nekoga traže po šumici i pokraj potoka.

Civetta sjedi, gleda požar i zublje u docu. Raduje se nenadanome događaju. Najednom začu lupu koraka. Viska sjena banu preda nj. Dihala je duboko.

Si munjen? — Jesi li pobenavio (smušen, šenuo pameću)?
kontra (lat.) — protiv
grem — idem, odlazim
godit — uživati

Div, okrenut leđima prema vatri, razdrapana odijela i kose što se vijaše u vjetru pričini se Mlečiću demonom koga pakao izbací. Civettino se lice produži i problijedi.

Sjena stajalaše pred Mlečićem. Najednom se poguri, nešto šapnu i pruži ruku, što sinu u ruju požara kao da je naštrapana krvlju.

— Tko je to?

— Mi date vina? — šapnu došljak.

— Ti si Jože? **Sto se dogodilo?**

— Hteli me ubiti! Mi date?

Kamarlengo povede gorostasa na zapadnu stranu brijega. Tu se pod proplankom odroniše davno pećine i otvori jama.

— Ovdje te neće naći, — reče kamarlengo.

Civetta otide, pa se doskora vrati s momkom koji je nosio vino.

— Na! Pij i govori.

Jože je sjedio i gledao mrko preda se.

— Lupeži! Vragi! Mene uđrit! Čemo videt!

Civetta je šutio i čekao.

— Tko je upalio grad? — upita.

— Ja!

— A zašto?

— Ukrali su moje žito. Htjeli bi moju muku. Sve za njih! Ča su oni meni, Nič! Ja sam iz jednega kraja, a oni iz drugega. Govore kako ja, i to je sve ...

— A, vidiš!

— Su morda oni gospoda, pa da jim ja služim kako hlapac?

— Pravo imaš!

**Mi date vina? — Hoćete li mi dati vina?
slit morda — jesu li možda
hlapac — sluga**

— A ča je moje, morem i zgoret. Oni mene tuć, ubit? Su huji od grajana. Va gradu su gospoda, a oni? Kmeti, kako i ja.

— Da nije tebe bilo, služili bi sada gospodarima.

— Nego da bi! Sad bi oni hteli da ja njim služim. Ču raje delat opet za gospodu. Gospodin je gospodin, a ča su oni?

— S nama ti je ipak bolje bilo.

— Je hudo bilo, ma drugačije. Znal sam barem koga služim. Ča? Liberat da bude moj gospodar? Čujte, gospodine, neka mi daju moj plug, i voz, i motiku, pa ja ne grem već na grad. Ču živet sam va dolcu; ču sam delat.

— Dobro je! Ja ču sutra k njima.

— Ma ja ču moju zemlju! Dolac je moj.

— Ne boj se.

— Ste čovik, gospodine!

I Jože poče grditi svoje drugove. Ovčar Ivan krade po njivama i goni stado u štetu. Jože mu jednom ubio zbog toga kravu u samome docu, pa ga ovčar mrzi. Liberat se polakomio za njegovom oranicom, a ludom Juricu ne da ono nesretno zlo još uvijek mira. Svi su zavidni što je među njima prvi, i njegovo je žito najbolje, i njegovi su kukuruzi najjedriji. Govore mu da je bahat i svadljivac, a svaki se od njih jagmi da mu bude glavarom, i kolju se gotovo svaki dan za pedalj zemlje. Tuže ga da je pijanica, ali Civetta dobro zna da je i njima vino godilo.

Kamarlengov se napitak porazgovori u Joži, a gorostas poče bulazniti o kralju Dragonji, o galeotu Iliji, o slobodi za koju da bi i krv dao.

O ponoći orijaš zaspi; kamarlengo se vrati u daščaru.

Svitalo je jesenje sunce kad Civetta ustane i siđe u dolinu.

morem i zgoret — mogu i zapaliti

Su huji od grajana — Gori su od građana, gospode

Divovi su po docu tražili pobjeglu stoku i konje, kupili su živine i tjerali ih prema gradu. Bili su pokunjani, shrvani od bijede i tuge.

— Bog s njimi, gospodine! — pozdravljahu kmeti kamarlenga, a glas im bijaše mek i tih, lica krotka.

— Bog ljudi? Što vam se to dogodilo?

— Zlo je! Jože nam je zapalil grad.

— Ali, kako to? Zašto?

— Eto tako. Posvadili se, pa Jože pošal va dolac. Vrnul se obnoć i zapalil.

— Pa onda?

— Videli su ga ljudi, pa su ga hteli ubit, ali jim je pobegal. Sve je zgorelo. Ho'te s nami, pa ćete videt.

I kmeti povedoše kamarlenga u grad.

Garište se još pušilo. Stogovi izgorjela žita ležali su baš ondje gdje se juče dizahu daščare. Nekoliko greda nestalih staja držahu se još uspravno od vjetrine. Amotamo po poljani ležale poluizgorjele mrcine konja i volova, a oko njih vrzli se psi. Jata gavranova kupila se grakćući na ostacima kladara; čekala su da se ljudi maknu s brijega, ili da im bace strvinu u dolac ispod grada. Debla cerova stršala su uvis. Sve bijaše sivo od pepela, crno od dima i čađe.

— A što ćete sada?

— Ćemo kaštigat onega palikuću, — reče kmet Liberat.

— A tko vam je glavlar?

— Sam ja.

— Vi ste to dopustili?

pošal va dolac — pošao (otišao) je u dolac

kladara — vodenica koja ne stoji na lađi nego na izdubenim kladama

kaštigat (talij.) — kazniti

— A ča ću ja kad me ne slušaju? Svi su zločesti, a Jože najhuji. Delaju i muče se, ma su ko munjeni — pa ne gre.

— Sam rekal ja, — poče kmet Toma, — da je to mesto prokleta. Posvuda kosti. Pa to zlato, pa zidi! Ja sve govorim da gremo na koju drugu goru.

— Ne, to ne! Zemlja je božja. Nego čujte, gospodine, — reče stari kmet Ivan — mi nimamo pravega čovika ki bi s nami ravnal. Mi smo dobri za delat, ma mi smo brižni kmeti. Htel bi nam se čovik pametan, studij an, ki bi s nami znal lepo ravnat i rekal nam ča i kako, i kega bi mi štimali i radi poslušali. Onda bi sve dobro bilo i ne bi se takove stvari dogajale. Ma ovako, ča nam koristi bit liberi?

— Vero, ja! Predika kako čovik!

— I ja držim da je tako! — reče Civetta. — Vama se hoće glavara, i to pravoga.

— A ča bi bilo kad biste vi prišli k nam i bili naš poglavar?

— Ja? — začudi se lukavi Mlečić. — Što vam to pada na um? Potražite ga među vama.

— Mi nismo za to. Dajte vi! — Ćete vidit kako ćemo onda delat.

Civetta se sve nećkao, a govorio tako da je još više poticao težake da ustraju u svojoj želji. Nakon duga pogovaranja kamarlengo poče popuštati. Pošto mu oni obećaše da će ga u svemu slušati, pristane i zada im riječ da će s njima kao sa slobodnim ljudima. Prošeta se još jednom poljanom te odredi da bace one mrcine, ugarke i pepeo u klanac i da posijeku po šumama daske za nove daščare. Njihova stoka nije mnogo pretrpjela,

ne gre — ne ide

brižni — skrbni, marljivi

Studijan — čovjek koji je studirao (učio); pametan

štirati — poštivati, cijeniti

liberi (talij.) — slobodnjaci

predika kako čovik — govori kao čovjek

pa se nije bojati gladi. Do koji dan porazdijelit će svi skupa zemlju te započeti da krče i oru. On će k njima svako jutro. Reče im da puste na miru Jožu, koga će on sam potražiti. Divovi se utješiše i popratiše sve do doca svoga novog glavara.

— Zaludu! — reče kmet Liberat. — Gospodin je gospodin.

— Ma i vraga, samo ne Jožeta!

— Kako je sve laglje kada kigod zapoveda!

I one su večeri divovi opet pili i pjevali na opustošenom vrhuncu Psoglavčeva brijega.

*

Crne su vijesti stizale kamarlengu.

Poručivao mu podeštati da građani vole gladovati no dati Jožin novac, kojim bi on htio kupiti živeža. Motovunska je šuma pusta i proto se Dalla Zonta uzalud mučio da nađe u gradu radnike. Mletački senat šalje pismo, opominje i prijeti motovunskome vijeću. Građani za to mare i ne mare. Općinska blagajna prazna, a Motovunjani lihvaru onim prokletim zlatom. Po njivama ni oranja, ni kopanja. Do koji dan nećeš naći ni kore hljeba u Motovunu. Zavlada nered. Plemići se prometnuše u razbojнике. Naoružaše služinčad, pa haraju po selima prijeteći gradovima da će udariti na njih namete. Najžešće se ugoropadio vitez Odo Wachsensteinski. Sve je gmulo u grad da ne pogine od oskudice i od mača, a u Motovunu poskupio živež kao oko u glavi. Što je bilo vina u općinskom podrumu, sve mu rado šalje, jer Bi strašno bilo kad bi se gladni građani bacili na piće i zaplesali pijano kolo. Podeštati moli kamarlenga da se okani onih divljaka i pohrli u Motovun, gdje će biti svima od pomoći.

Civetta, netom primi vino, povede voz k divovima i dade im ga za marvu. One iste večeri poruči kamar-

kigod — bilo tko, tkogod

lengo podeštatu da mu, eto, šalje stoku, a da će domalo obradovati Motovunjane još ljepšim darom. On ostaje na Striginoj glavici. Neka se podeštati tješi i ne boji gladi dok je volova i ovaca na Psoglavčevu brdu. I od toga dana prodavao je Civetta divovima sve skuplje vino. Zlatna jama bila je već prazna. Zalud su kmeti kucali motikama i kopali rupe. Iskopaše jednom duboku jamu i naidoše na spilju kojoj se na dnu nešto svjetlucalo. — »Zlato!« kriknuše i nagnuše kao jedan čovjek da se provuku kroz prohod. U uskome prorovu nastala borba između divova. Uhvatiše se ukoštac; gušili se šakama, bili nogama. Borili se žestoko dok vidješe da ono nije zlato, no hrpa gljiva što sjaje u vlažnom polumraku.

Ovčar se Ivan proslavi kao pijanica. Krao je drugovima blago i davao ga kamarlengovoj družini; vola za po brente vina. Gotovo svakoga trećeg dana gonili su građani volove i ovce u Motovun i druge gradove. — Divovi su opet hranili, a da toga nisu ni znali, sva obližnja mjesta. Stoka je iščezavala, ali su kmeti na drugo mislili. Očekivali su dan kad će im Civetta porazdijeliti zemlju, pa su o tome vodili već sada prepirke i svađe. Kamarlengo je navlaš puštao da minu dani i sedmice. Pirio je razdor. Huckao ih, ali uvijek s medom na jeziku, govoreći im o slozi. — Samo je Jožu otvoreno poticao na bunu; tjerao ga da se osveti svojim drugovima. Bijasha se Branenčanin povukao u dolac. Radio je malo i polazio k Civetti da se izbrblja. Civettini su ga drugovi dočekivali s početka s laskavim uzvicima i gostili ga nekim strahom, ali — što se više gorostas podavaše dangubi, hvalisanju i piću — to su oni postajali drskiji prema njemu. Jože se iznova nauči svemu tome. Nije se više ljutio što se gospoda s njime ludo šale: — ta oni mu povlađuju svaku riječ kada grdi one u gradu.

Tek o Božiću pričini se Civetti da je nadošlo vrijeme baciti među seljake pravu jabuku razdora.

Rano ujutro side kamerlengo u grad, pozove kmete i javi im da će porazdijeliti zemlju.

Pet dana obilazili su svi skupa strmine i doce mje-reći njive, udarajući među, pravdajući se za svaki ka-men. Civetta se nije nadao da će naći u kmetu takvu pohlepu za zemljom. Uvjeri se da mu nije od potrebe udesi ti diobu na takav način da se kasnije još gore po-čupaju među sobom. Dosta je da su susjedi, pa će se posvaditi, o svaku grudu, o svaki grm. — Najteže je bilo s dolinom između Psoglavčeva brda i Strigine glavice.

— Pustimo je Joži, — reče kamarlengo, — on ju je i dosada kopao.

Ali kmeti se pomame. To je najbolja zemlja. Joža ju je oteo drugima baš razbojnički. Dva dana mučio se Civetta s njima dok ne reče da će po doca pripasti Joži, a druga polovica Liberatu i starome Marku. Kamarlengo je znao da će baš ta dioba postati vrelom jada.

Civetta ispiše o svemu tome spis, udari na nj pečate i postavi pred divove knjižurinu na kojoj se viđao sre-brn križ.

— Zakunite se na toj knjizi i na tome križu da ćete se držati ugovora i da ćete poštivati tuđe.

I divovi se zakleše.

One iste večeri reče Civetta Joži koji je dio doca zapao njega, a koji Liberata i Marka. Gorostas probli-jedi; usne mu zadrhtaše.

— Ja nisam bil s vami. Ja ne znam nič! Dolac je moj.

— Jože, i ti se moraš pokoriti. Stvar je gotova.

— Ja nisam prisegal.

Civetta stade pričati gorostasu kako kmeti vele da su bili i preveć blagi prema njemu; oprostije mu zločin, dadoše mu najbolji dio doca.

— Nepravedno je, — reče Civetta, — ali sam se bojao da će biti i gore. Šta ćeš? Njih je dvadeset, a ti si sam kao pašče. Preboli!

Branenčanin skoči na noge i potrči u dolinu.

VII

Kmet je uživao što je gospodar komada zemlje. Nov se osjećaj budio u težaka — biti posjednik, moći kazati: »To je moja njiva! Moja šuma!« On će podignuti strehu na svojoj grudima, napunit je marvom i pšenicom, živjeti sam i slobodan. Kmeti se latiše motika i pohriše na krčevine i ledine da kušaju zemlju. Ali ne potraj a dugo, i neki rekoše: »Zapala me loša zemlja; susjedova je mnogo bolja!« Drugi protužiše: »Nije najgore, ali je moj dio najmanji i susjed prolazi preko mojega.« Do nekoliko dana svi su tvrdili da ih drugi prevariše. čemu ne razdijeliše dolac u dvadeset dijelova da svakoga nešto dopadne: ta, ono je — zemlja! Zašto Joži, Liberatu i Marku ono što vrijedi, a njima zemlja plitka i rđava? Sad je gore nego prije. Dosad su imali svi jednako, pa se nije nitko tužio.

Jurić prelomi pred svima motiku i baci je u trnje.

— Darujem vam svoj del! Ča će mi stene? Raje nič!

— Ni poštenja na svetu! — reče Toma, koji je pričao da ga pokraše kod mjerenja zemlje i zahtijevao da mu se pomaknu međaši.

— A je to pravo da drugi gredu preko mojega! — klicao je treći.

I nova borba usplamti među kmetovima.

Zabrinu ih stoka koja je naglo iščezavala. Civetta im poruči da izaberu novog glavara, jer se on vraća u Motovun. I sada se svaki od njih htio dovinuti te časti: starci su kazivali svoje sijede vlasi, mlađi svoje jake mišice. Divovi su opet sprovodili dane u svađi, i život im postaj aše sve teži.

Liberat i Marko nisu se još usuđivali u dolac da obrađuju svoju zemlju. Bojali su se Jože. Bijaše Brančanin poručio kmetovima da se on nije zakleo na knjizi sa srebrnim križem i da on neće da znade za onu

raje nič — radije ništa

njihovu diobu. Dolac je uvijek bio njegov, pa neka se nitko ne usudi dirnuti u njegovu zemlju. Civetta reče da on u tu prepirku ne ulazi: neka svaki od njih brani svoja prava kako zna i može.

Istom poslije desetak dana spusti se stari kmet Marko u dolinu i stade se šuljati oko svoje zemlje.

— Ča delaš tuka? — viknu Joža potrčavši kmetu u susret.

— Oči su za gledati!

— Ča iščeš na mojem?

— Na tvojem ne iščem nič. Grem na moju zemlju.

— Kade je ta tvoja zemlja? Greš ča!

— Ja sam tuka gospodar!

I kmet Marko prekorači plot.

— Greš, ali ne? — ruknu Joža, pa videći da ga Marko i ne gleda, zaleti se na kmeta.

Gonili su se bijesno; tukli su se bez milosrđa. Do dva puta povali Jože Marka i izmrcvari mu šakama lice. Starac-kmet, uvidjevši da bi mogao podleći, istrgne se Jožinim šakama i udari u bijeg. Branenčanin ga tjerao sve do strmine prijeteći mu da će ga drugi put ubiti kao psa.

Kad se Marko pokaza u gradu, onako izgreben i istučen, svi kmetovi digoše viku protiv razbojnika. Ne puštati gospodare na svoje, udariti starca! To je sve jer ga nisu kaznili kad im upali grad. Civetta je mudar i pravedan, ali preveć blag. Nije na diku kad te gospodar šiba, ali da te kmet bije, to je ruglo i sramota. Biberat je molio i kumio drugove da siđu svi skupa u do pa da se obore na goropadnika; neka ga ulove i vežu. Budu li svi složni, lako će ga ukrotiti; inače neće nitko smjeti u dolinu, a to bi bila nečuvena sramota za sve težake. Ali su svi kmeti bili zavidni Marku i Liberatu

**Ča delaš tuka? — Što radiš ovdje?
kade je — gdje je**

što ih je dopao komad zemlje u docu, pa su se u srcu radovali svemu tome i nadali se da će Jože još jače bješjeti.

— Niste ljudi! — ljutio se Liberat.

— Ča ima od toga ča smo skupa? Ma, baš nič! — govorio je kmet Marko.

— Znaš ča? — reče kmet Tomo Liberatu. — Daj ti meni tu zemlju u docu a zami onu moju blizu šume.

— To bi vi htjeli, ma ja nisam munjen. Ja se ne bojim Jožeta. Čete videt — odgovori Liberat. — Ma, ako mi se ča dogodi, ćete biti vi krivi i pred ljudi i pred bogom.

— Se bojiš? — narugaše mu se kmeti.

Onoga istoga dana pogna Liberat svoga posljednjeg vola ka kamarlengu. Kmet stane moliti Civettu neka se zauzme za nj i dovede Jožu k razboru. Kamarlengo pogosti kmeta, ali mu reče da on više nije njihov glavlar, jer da je obolio i da se sprema na odlazak.

— Uredite sve to sami! Ta, niste djeca.

— Smo huji nego otroki. Ako grete, ćemo se poklat mej nami.

Civetta se ne dade skloniti. Nije htio bilo što čuti o Joži i o diobi zemlje.

— Gledajte — reče Liberat! — zel sam motiku. Rad bi išal dole na dolac da delam... ma oni Antikrist! Neće biti dobrega!

— Pa idite! Vi niste star i slab kao Marko. Jože će se vas čuvati.

— Ho'te vi s manom.

— Ne pačam se! Čujte, Liberato: evo vam ugovor i pokažite ga Joži. Drž'te i svetu knjigu, pa se Branenčanin neće usuditi da vam se opre. čuvat će se svetogrđa.

smo huji nego otroki — gori smo od djece
Ćemo se poklat mej nami — Poklat ćemo se međusobno
Ho'te vi s manom — Hajdete vi sa mnom

— Vero, da je. Sad grem! — krikne kmet, poljubi srebrni križ i djene knjigu za pas.

Liberat uze motiku i krenu u dolac.

Bijaše vedar zimski dan, samo je tanka maglena koprana ležala još na dolini. Viđahu se kroz nju oveća stabla i bljeskanje potoka koji je žuborio. Već dugo čuje kmet poziv o svježem napitku sred ljetnoga dana kad sunce peče, a žeđ pali grlo, i o čarobnoj moći vode kad gore žulji na rukama. Priča mu onaj romon o grudi punoj sokova, o brazdama i o korijenju što siše vodu. Pjeva potočić kmetu pjesmu o usjevu i o voćnjaku, gdje će zamirisati i dozreti voće. — Da, baš u toj dolini procvast će na zemlji najgizdaviji cvijet njezin i sinut će na suncu najljepše uzdarje njeno! Nema na njoj ni trna ni kamena, ravna je kao dlan, natapana potokom i ovjenčana plotima kaline i lješnjaka. Trava što se zeleni na njoj i usred zime, i drveće uvijek kitno i bujno, kazuje težaku da je ona možda posljednji kutić uestaloga raja zemaljskoga. »To je prava zemlja!« — šane kmet, pa poljubi c-pt-t knjigu i pokroči življe. Kad Liberat stigne u do, magle je bilo već nestalo; mokro drvlje i stijenje blistaše se na suncu kao da je orošeno rosom.

— Pravi raj!

U docu nije bilo nikoga, samo su ptice crnih krila i bijela repa skakutale na brijegu (obali) potoka. Sunčano je svjetlo plavilo kotlinu. Po stranama gora lutali su pramenovi magle. Gore, na zidini Psoglavčeva grada, sunčala se tri gorostasa.

Liberat je vas blažen promatrao svoju zemlju. Uze motiku, raširi noge i zamahnu. Crnica je bila masna, gusta i jedra — pravi bubreg zemlje. Ej, kako će je on rado kopati i orati! Kako će je s veseljem posijati! Ali će mu ona proklijati u proljeće! Ljeti će on spavati u docu, u šumoru klasja, u žuborenju vode i šuštanju ja-

blana što strše na obali potoka poput stražara njegove zemlje.

— Liberat! — začu se hrapav glas.

— E! — prenu se kmet iz svoga snatrenja.

Jože je stajao pred Liberatom crvenih očiju i blijedih obraza; na mršavu njegovu licu viđali se tragovi bdijenja i srdžbe.

— Jože, — reče Liberat, — budi čovek. Pusti me nek u miru delam. Smo ljudi, ali otroki?

— Liberat! Si čovek ti... e, si! Sam te vazda štimal. Si bil naš glavar. Ma ča ne gre, ne gre!

— Ja znam ča delam. Viš, imam kartu! — pokaže Liberat ugovor i upre prstom u pečat.

— Ča će mi karta!

— A imam i sveti libar. Viš križ na njemu.

— Ča križ? Ča libar? Greš? Ma odmah! — ražesti se Jože i gumu Liberatu knjigu iz ruke.

Liberat se ne maknu, kao da mu se noge ukopaše u grudu.

— Hodi s vragom! Grdobo! — okosi se Liberat i oči mu zaplamtješe.

Jože jumu na njega. Uhvatiše se ukoštac. Rvali se dugo, bijesni i žestoki. Tukli su se i grizli kao psi, dok Liberat ne gumu od sebe protivnika, koji udari licem o zemlju.

— Oslabil si! — naruga se Liberat. — Sad idi!

Jože se dignu i kleknu. Iz nosa i usta curila mu krv; divlji ura plamen gorio u očima. Ostade trenutak kao omamljen s onim krvavim mlazovima na bradi i vratu, a s raskolačenim očima, s nakostrušenim vlasima. Osjećao je buru u grudima, šum u ušima, a pred njegovim očima Literatova je slika drhtala mutna kao lik kakve

štimal — poštovao, cijenio

Ma ča ne gre, ne gre — Ali, što ne ide, ne ide!

sveti libar — sveta knjiga (ona s križem na prednjoj strani

korica, na koju se kmetovi, izuzevši Velog Jožu, zakleše)

zvijeri u magli sutonskoj. I Joži se pričini u tom času da sluša u onom šumu riku medvjeda, od koga je kao dijete branio jednom uz staroga oca svježiu raku djeda svoga. Čuje teško dihanje očevo, lupu kremen-sjekire i bilo svoga djetinjskoga srca, u kojemu je ljubav za oskvrnutom rakom jača od straha pred nemani. Udiše kroz nozdrve vonju krvi, duhu lešine i zadah zvjerinje kože. Osjeća da mu svaka žilica dršće. Iz dna srca, iz dubine njegova bića probija već davno zaboravljena, neodoljiva snaga što ga tjera naprijed. Nešto ga nosi, kao vjetar slamku, protiv svima i svakome, a za onu grudu što je razdrta zavonjala pred njim pod udarcem tuđe motike.

— Ja ne dam zemlje. Nikada!

I Jože dignu oči k nebu te prignu i poljubi zemlju. Skoči, pograbi motku, zamahne i spusti je svom silom na Liberatovu glavu.

Kmet, kriknu, zaljulja se i sruši.

*

Umorstvo kmeta Liberata smete i prestraši težake na Psoglavčevu brdu. Nisu se ni usuđivali dirnuti u lešinu. Ležala je dva dana u docu, a u njenoj se krvi kupala knjiga sa srebrnim križem. Bojazan i crne slutnje morale su težake, koji nisu znali što bi uradili. Pozvaše kamarlenga, a Civetta potrči na Psoglavčevo brdo da ubere plod svoga čekanja. Mlečiću uspije zbuniti i potišiti još većma one ljude. Pretjerivao je težinu događaja, gonio u njima praznovjerje, plašio Lh paklom, sotonom, uvjeravao ih O potrebi pokore, jer je Liberatova krv pala na sve divove. Zašto ne zapriječiše zločin? Zašto ne pomogoše drugu kad ih je molio? Jože nije veći grešnik nego oni svi. A ona je sveta knjiga oskvrnjena njihovim svađama, okaljana krvlju. Ugovor je zapečaćen zločinstvom; sva zemlja oko brda griješna je i prokleta. Ona će im roditi trnjem i dračama. Moraju drugamo jer će OKO Psoglavčeva brda lutati Libe-

ratova sjena da ih budi iz sna. Neka potraže drugo brdo, ali neće ni na njemu izbjegnuti kazni jer krv pravednika vapi do neba.

Kmeti su slušali kamarlenga, svi uplašeni.

Civetta im reče da ukopaju mrtvacu i javi im da će sutra u zoru pobjeći iz toga kraja.

U suton spustiše se tri gorostasa u dolac. Sijale su prve zvijezde kad divovi ukopaše svoga druga. Podoše uz brijeg strepeći pri svakom koraku. Pratili su ih šumovi u šikarama i žamorenje požutjelih cerova.

One noći bdjeli su divovi na zidini. Nemir im nije davao da stisnu oči, a mučio ih glad jer bijaše nestalo i posljednjeg brava u njihovoj staji. Bila je studena noć. Zvijezde su sjale crvenkastom svjetlošću. Neke se od njih otkidale od svoda i padale na daleka brda ostavljajući za sobom trag što sjeća težake na mlaz krvi. Puhao je vjetar i zibao granama stabala što su u tami naličila avetima koje bijes spopade te mašu rukama. Daleko je negdje tulio vuk, kričao ćuk u obližnjoj šumi, a potok je klokotao u docu. Nikada se žamori zimske noći ne dojmiše na takav način gorostasa.

Divove obuze strah. Spustiše se u dolinu.

Ali ni tu ne nađoše mira. Ili se lukavi kamarlengo nečemu domislio, ili je bojazan varala kmete, ili se Liberat stvorio zbilja u vukodlaka; njima se cijele noći pričinjalo da vide nešto bijelo i visoko gdje se skita u docu, baš okolo one grude na kojoj im drug poginu.

U strahu i nemiru dočekaše zoru.

Kao da su se o tom već dogovorili, pokupiše poljsko oruđe i krenuše svi skupa put štrigine glavice.

Kamarlengo bijaše baš ustao da pođe k Joži, kojega je krio još uvijek u boku brijega, kad kmeti stigoše pred daščaru.

— Što je, ljudi? Dodoste da me pozdravite.

— Grete, gospodine?

— Da, odlazim. Što bih ja tu?

— Mi bi hteli s vama malo predikat.

— Pa dajte.

— Vero, tuka ne moremo već ostat. Ni blagoslova. Pa nimamo ni od čega živet.

— Potražite nov kraj.

— To je sve lako reć, ma mi nismo za to. Mi smo brižni kmeti, i sami ne znamo nič delat. A za živet ni dosta znat kopat. Mi ne znamo biti liberi.

— Pa što ćete onda?

— Mi bi se hteli vrnut k našim starim gospodarom. Ćemo živet kako smo živeli i pre. Ćemo delat i slušat.

— Eh! — uozbilji se Civetta. — To je sve dobro, ali hoće li vas oni htjeti?

— Vi ste dobar čovik. Ćete nam pomoć.

— Nastojat ću. Vidim da ste u neprilici. Pričekajte me tu.

I kamarlengo uđe u daščaru da se dogovori sa svojim ljudima.

— Pobjeda! — kriknu, netom zatvori za sobom vrata. — Divovi se predaše; ovce se vraćaju u tor.

Veselje zavlada među građanima, bilo je skrajnje vrijeme jer su u gradovima nevolja i metež postali sve veći. Povratkom kmetova sve će se urediti.

Civetta napiše više pisama podeštatima i barunima te reče da svaki građanin povede sa sobom po jednoga kmeta i da ga preda gospodaru. On će s Velim Jožom u Motovun.

Ne potraje dugo i divovi se stadoše praštati jedan od drugoga. Bili su mučaljivi. Stari se kmet Ivan dugo borio, ali ne odoli: suze mu udariše niz obraze; zaplače kao dijete.

**malo s vami predikat — malo se s vama porazgovoriti
ćemo živet — hoćemo živjeti, živjet ćemo**

— A, rane moje! Brižni i tužni moji! Ma zač je sve to tako? Zač ni sada kako onih prvih dni? Jože, zač si onput onako govorit?

I stari kmet stane čupati svoje sijede vlasi.

Nov hol tištio je srce onih ljudi. Baš u času kad su se dijelili — prožeti mržnjom, izmoreni svađama, bojazni i razdorom — osjetiše kao nikad prije da su iste krvi i iste puti, da su žrtve istoga stradanja. Osjetiše da ih i sada veže nešto što se ne da prekinuti.

— Ostanimo — šanu Jurić.

Divovi prignuše glave. Osjećahu u dnu srca odvratnost prema gospodararu i sramotu zbog svoga vladanja. Posljednji ugarak vatre, što ga je Veli Jože potaknuo, a složan rad razmahnuo, tinjao je još negdje u kutu težačkih duša — ali iskra ne usplamti u požar; nestade je opet u dubini njihova bića. Kmeti se pogledaše još jedanput, pa se uputiše za svojim pratiocima. Spustiše se u klanac, mimoidoše Psoglavčevo brdo; razidoše se na sve četiri strane istarske zemlje.

Na njihovu brijegu ležao je maglen oblak. Kao da se brdo, na kojemu su proveli najsretnije dane svoje, ovilo sada koprenom da ne gleda svoje nove pustoši i one jake trudbenike zgrbljenih leđa i pokunjene glave, koji idu na novu patnju i robiju... Iz one magle dopirale do kmetova žalobno stenjanje — žalba kakve zvijeri ili zavijanje zaboravljena psa. Potok je u dolini grmio divlju pjesmu o vjetrovima što će ga odsada obilaziti, o kamenju što će ga gušiti, o trnju i drači kojima će na vrhovima blistati vijekom kaplje neosvećene krvi.

Posljednji koji ostavi ono mjesto bijaše kamarlengo. Za njim je išao Veli Jože. Kao da je gorostas ostario u malo dana za stotinu godina. Koračao je skršen i pokunjen. Nešto bolno lebdjelo mu oko ustiju, sjedjelo mu na čelu, izbijalo mu iz očiju.

U podne drugoga dana ugledaše putnici s gore, između rijeke Dragonje i Mirne, motovunske kuće.

Kamarlengo krikne od veselja, a Joži kao da je ledena ruka stisla srce.

Jaše Civetta pred gorostasom na magarčiću. Vjetar mu već nosi glas motovunskih zvona. Građani su ih sigurno ugledali izdaleka, pa se dižu dočekati kamarlenga. Što ne mogoše uraditi građanske čete, sila i ugled načelnika, učinio je on sam. I sad se, eto, vraća s kmetom Jožom; vodi ga kao išibana psa. Vječna mora biti harnost grada Motovuna prema kamarlengu. Duskora, eto, opet i žita i stoke u gradu. Motovun će iznova biti miran, siguran i sit. — Civetta je ugledao povorku građana. Izašli su iz grada, idu mu u susret s razvijenim barjacima, bubnjevima, trubama i poklicima. Kako će ga oni odsad štovati! Imenovat će ga sucem, a mletački će ga senat učiniti kontom istarskim. Građanstvo će večeras klicati »bravo!« i »viva!« pod njegovim prozom; dugi će red baklji ići po ulicama gradskim njemu u čast.

Civetta ošinu magarca. »Jože, trsimo se!«

Ali Jože je sve tromije koračao. Gledao je njive na kojima se dugo mučio kao pašče, a za one loše gospodare. Gledao je šumu u kojoj se lomio pod šjor-Zuaninim bičem; mrske mu zidine gradske i lađe daleko tamo na ušću rijeke. Vidje povorku građana i sjeti se patnja, uvreda i sramote. Zar biti opet igračka u ruci tih patuljaka? Iskusio je slobodu; zna što znači biti svoj; uvjerio se da su građani gori od njega, da ih se nema čega bojati. Zašto da im opet robuje? Ali on je prolio krv, uvrijedio svoje drugove, smeo ih, pa je bilo bruke, štete i sramote. — Na tu pomisao obuze ga opet tuga; duša mu klonu. Šane: »Grešnik sam«, pa krenu dalje za kamarlengom.

Daleko na obzorju pokaže se Joži more. Pučina bijaje glatka kao zrcalo. DS., to je more po kojem je plo-

konte (franc.) — grof

trsimo se — ovdje: žurimo se, pobrzajmo

vio onoga proljetnoga dana kad se borio s valovima na litici, u tami, kiši i vjetrini — go i sam, ali jak i smio kao pradjed mu Vulkan, koji je odolio čoporima bikova sred motovunske šume. To je ono isto more s kojim se on porvao i nadvladao ga, pa je možda za to — misli Jože — baš od one noći tako krotko i mirno. Gorostas se sjeti rike vode sred proljetne noći i svoje pjesme u lupi talasa i u vijanju vjetra. Svega se spomenu i pričini mu se da ga nešto lupnu u lice; osjeti odjednom buru u krvi i nemir u njedrima.

Velika je galija plovila morem. Ni povjetarca nad vodama. Stotinu vesala tiskalo je lađu naprijed. Kroz oblake probiše se prameni zraka na onaj brod, i lađa sinu na pučinu kao golem galeb koji se spustio na vodu, ali mu krila lepeću još uvijek u zraku.. Brod juri prema kraju, biva sve veći, i što se više približava kopnu postaje sve čudnovatijim. Ona su jedra zgužvana i razdrta. Konopi vise niz jarbole, svi popucani i gnjili. Na bokove,, na oštećeni pramac i na skršenu krmu puste lađe uhvatile se trave što vise čak s vesala, te tromo i odmjereno lupaju morsku površinu gurajući sve brže prema kraju čudnu galiju ... Rekao bih, neka čudotvorna ruka digla je iz morske dubljine već davno potonulu lađu, i avet-drijevo brodi sada prema kopnu. Jože vidje gdje se sva ona vesla dižu uvis kao stotinu ruku. Gorostas se trgnu i stane. — »Galjot Ilija!« — prošapta. I pričini mu se da sve one ruke prijete prstom prema gore u srce istarske zemlje, baš kao da mu nalažu: »Idi odavle! Tamo je tvoj spas!« i pričini se orijašu da mu galeot sipa opet u lice iskre i varnice, da ga drma rukama i da mu viče na oba uha: »Ne budi robom! Čovjek si ti.« — Pričinja se Joži da opet čuje galeotovu pjesmu u utrobi galije. Gorostas se smeo i uznemirio; čuje lupu svoga srca i sve misli: Koraknem li naprijed uzbibat će se

avet-drijevo — sablasna lađa

more, zagrmjet će mi: »Sramota!« a ruke one će me udarati u obraze... Da! Ja ću natrag. Okajat ću svoj grijeh. Radit ću sam i čekati braću. I ona će doći, i ako ne odmah, a onda makar do stotinu, do hiljadu godina. Natrag! Natrag!

Kamarlengo je sve žešće šibao magarčića. Eto, sad će preda nj banuti iz šumice povorka. Bubnjevi biju, trublje trube, zastave se viju, uzvici se ore.

— Brže, Jože! Stigoše.

— Viva kamarlengo! — grmnu svjetina na rubu šume.

Podeštat se pokaza između dvije zastave praćen viječnicima, plemićima i kanonicima. Gomila jurnu prema Civetti. Nasta komešanje. Svi se guraju prema pobjedniku. Hoće da mu ljube skute. Nekoliko momaka digoše magarčića s kamarlengom, koji sada jaše nad morem glava.

Ali to ne potraje no trenutak.

Najednom se građani smrkoše u licu; problijediše od razočaranja, požutješe od gnjeva.

Deranje i zviždanje zagluši Civettu. Oči su sijevale, šake su prijetile.

— Povalite ga! Svežite nitkova! — kričao je podeštat. — Svi su građani dobili natrag svoga kmeta, a mi? A mi?

Kamarlengo, lebdeći još uvijek na magarcu u zraku, obazre se naokolo i tek sada spozna uzrok svoje nagle propasti.

Velog Jože bijaše u posljednji čas nestalo bez traga.

IRO »Školska knjiga«, Zagreb, Masarykova 28
Za izdavača: Josip Malić — Grafički urednik: Maja
Korektor: Vladimir Tkalčec

Kozić —

